

Begrebet Dansk Adel,

særlig med Hensyn til Kong Christian V's Adels-
og Vaabenbreve.

Af

A. Thiset.

I. Brugen af adeligt Vaaben i Danmark før 1670.

Det er en almindelig udbredt Tro, at til Adelen's Standsrettigheder i Fortid og i Nutid hørte og hører Eneret til at føre „Adeligt Vaaben“, det vil sige: Skjold og Hjelm som Standssymboler og visse heraldiske Figurer i og paa dem til Angivelse af Vedkommendes Herkomst i snevrere Forstand, hvorimod af de andre Stænder Geistligheden var henvist til Brugen af Helgenfigurer eller kirkelige Attributer eller, ligesom Borgere og Bønder, til Bomærker eller simple Bogstaver. Men lige som man forgjæves i den ældre Lovgivning, før Udstedelsen af Danske Lov, vil søge nogen udtrykkelig Hjemmel for en saadan Eneret, være sig i Form af en Anerkjendelse af Adelen's Ret i 'saa Henseende' eller et Forbud mod andre Stænders Brug af Skjold og Hjelm, saaledes vil en nærmere Undersøgelse af Sigiller fra Fortiden vise, at der høist kan blive Tale om en i Tidens Løb opstaaet Sædvane, idet Undtagelserne fra Reglen ere alt for talrige til, at faste Grændser, afstukne af Loven, kunne

have existeret. Ikke blot træffer man af og til Adelsmænd, der ikke føre Skjold og Hjelm, enten fordi de ere Geistlige og kun have rent geistlige Fremstillinger i deres Sigiller (jvf. f. Ex. Biskop Henneke Ulfeld 1440, Henry Petersens Danske Gejstl. Sigiller 528, Svend Saxstrup, Kannik i Lund 1379, Smst. S. 5., Johannes Falster, Kantor i Lund 1399, Smst. 52 o. s. v.) eller de føre simple Bomærker, skjøndt de i vedkommende Dokumenter udtrykkelig betegnes som Væbnere (f. Ex. Hemming Hefnesen 1400, Jep Nielsen Rintaf (af Slægten Griis) 1402, Niels Totthersen 1405, Tyge Dam 1437, Jes Villumsen af Slagslunde 1472, Mikkel Adsersen 1474, Bertel Abildgaard 1475, Claus Josephson 1489), men man møder alt fra Middelalderen af et Utal af høiere og lavere Geistlige af ufri Herkomst, af Borgere, ja stundom endog Bønder, der føre Sigiller med Skjold eller Skjold og Hjelm, udstyrede nøiagtig som Adelen. Og her foreligger utvivlsomt intet Overgreb. Naar t. Ex. den ufri Kannik i Lund Vessel Pallesen 1567 fører et fuldstændig „adeligt“ Vaaben: en Rose over en Stjerne i Skjoldet og to Heirefjer paa Hjelm, saa har han, saavidt nu skjønnes kan, dertil havt fuld saa god, af Skik og Brug hjemlet Ret som den, hvormed en samtidig Adelsmand, f. Ex. Niels Andersen Dresselberg, fører sit Vaaben: en Egestub i Skjoldet og en Paafuglehale paa Hjelm; thi Vessel Pallesen havde arvet sit Vaaben efter sin Fader Palle Jensen, Raadmand i Malmø, der fører det 1537 og 1552 og som atter sagtens har arvet det efter sin Fader og denne efter sin Fader Claus Jensen, Herredsfoged paa Taasinge, der bruger det 1454 (altsaa Bonde, Borger og Geistlig

af samme ufri Slægt, alle førende et tilsyneladende adeligt Vaaben), og ganske paa samme Maade har Niels Andersen taget sit Vaaben i Arv efter sin Fader Anders Henriksen og sin Farfader Henrik Jensen, der fører det 1481. Ingen af dem har anden Adkomst at opvise, ja Adelsmanden staaer endog tilbage for den Ufri i vore Øine, thi denne kan eftervise sit Vaaben et Slægtled længere tilbage end Adelsmanden sit. Noget Andet er det, at Skik og Brug hjemlede den enkelte Slægt (være sig i eller udenfor Adelen) en vis Eneret til Brugen af visse engang valgte, for den betegnende heraldiske Figurer i Skjold og paa Hjelm, men selv denne Ret var af en mærkelig løs Beskaffenhed, og hvor den en sjelden Gang blev gjort gældende overfor Domstolene var det med ringe Held.

Mangfoldige Skjoldemærker vare enten paa Grund af længst forglemte Slægtskabsforbindelser eller rent tilfældig fælles for flere Slægter. Selv en saa anseet og udbredt Slægt som Urne maatte finde sig i, at dens betegnende og velkjendte Vaaben blev ført af en ubetydelig jydsk Smaaadelsslægt Glambek, og det Forsøg, som blev gjort paa at bestride dennes Ret til sit Vaaben, mislykkedes ganske¹⁾. Særlig hvad Hjelmtegnet angaaer, kunde der vanskelig blive Tale om en Eiendomsret, thi paa den ene Side førte et Utal af Slægter eet og samme Hjelmtegn: to Vesselhorn, og paa den anden Side herskede der ofte indenfor een og samme Slægt stor Vilkaarlighed i Brugen af Hjelmtegn, idet et Medlem brugte to Vesselhorn, et andet maaske nogle Faner eller Fjer, et tredie samme Mærke paa Hjelmen som i Skjoldet

¹⁾ Gl. Danske Domme III 220 ff.

(f. Ex. brugte den bekjendte Hr. Mogens Gøye Slægtens sædvanlige Hjelmtegn: to Ibskaller, hver med en Paa-fuglehale, medens hans ikke mindre bekjendte Broder Hr. Henrik Gøye førte to Vesselhorn). Betegnende for Eiendomsforholdet til Slægtvaabenet er det ogsaa, at der haves Exempel paa, at en Adelsmand har forundt en Udenforstaaende Brugen af sit mødrene Vaaben, skjøndt dette var en da vidt udbredt og anseet Slægts fædrene Vaaben¹⁾.

Men Et var i hvert Tilfælde Ejendomsretten til visse i Skjold og paa Hjelm anbragte Mærker, et Andet Retten til at bruge selve Skjoldet og Hjelman; her havde Adelen absolut ingen Særret. Oplysende i saa Henseende er den bekjendte Trætte mellem den ufri fødte Erkebisp Birger i Lund og Hr. Henrik Krummedige; destoværre kjendes den kun af Huitfeldts Beretning²⁾. Hr. Henrik bebrejdede i Kongens og Rigsraadets Nærværelse Erkebisen, at han brugte et Adels- og fremmed Vaaben, nemlig Krummedigernes Lindetræ, skjøndt han var uædel og næsten en Bondesøn. Næst en spidsfindig Bemærkning om, at hans Lind ikke var et Vaaben, men et Mærke, svarede Erkebisen ved en snurrig, detailleret og meget søgt Redegjørelse for, hvilken symbolsk Betydning hver Trevl, hvert Blad, hver Rose (!), hver Farve o. s. v. paa hans Lind havde, alt sigtende til hans egen Person og Embede, og spurgte derefter spydig Hr. Henrik, hvilken Betydelse hans Lind vel havde. Formodentlig blev Hr. Henrik Svar skyldig, thi Huitfeldt tilføier, at Erkebispens Tale befaldt

¹⁾ Dueholms Dipl. 32.

²⁾ Huitfeldts Bispekronike 91 f.

Kongen og Rigens Raad saa vel, at Ingen efter den Dag turde aabenbarlig bagtale eller bespotte hans Lind.

Den uadelige Erkebispes Ret til at føre Skjold og Hjelm blev altsaa fuldkommen anerkjendt, ja var overhovedet slet ikke bestridt, thi Hr. Henrik ankede kun over, at Erkebispen førte Lindetræet, der var almindelig kjendt som en adelig Slægts, nemlig Krummedigernes Vaabenmærke. Erkebispens Paastand, at hans Lind kun var et Mærke og ikke et Vaaben, er aldeles intetsigende. Hans ved deres Størrelse og pragtfulde Udførelse imponerende Sigiller¹⁾ med deres stærkt fremtrædende heraldiske Emblemer fordunkle ikke blot samtlige Krummedigers forholdsvis beskedne Sigiller, men søge forgjæves deres Lige i hele den danske Adels. Ingen skulde tænke sig, at disse Emblemer kun ere en symbolsk Fremstilling af Erkebispens fattige Herkomst. Forøvrig vil af denne Sag sees, at den katholske Kirkes høieste Embeder ikke gave en Særret til at føre Skjold og Hjelm. At deres Indehavere optraadte som Adelens, ja selv Kongernes Ligemænd er sikkert nok; Erkebisperne, selv de af ufri Fødsel, skulle endog have besiddet Ret til at uddele Adelsbreve, hvad der ret selvfølgelig synes at maatte betinge Frihed og Frelse for Udstederne selv. Imidlertid maa det strax bemærkes, at af de faa Adelsbreve, der tillægges Erkebisperne, haves ikke et eneste i Original; et af dem er i alt Fald utvivlsomt et Falsum fra en meget senere Tid²⁾. Noget Andet er det, at den

¹⁾ Jvf. Danske Gejstl. Sig. Nr. 32, 33.

²⁾ Jvf. Hist. Tidsskr. 5. IV. 699 ff. At en af de fra forrige Aarh. stammende Afskrifter af det i Thurahs Bornholms Beskr. S. 44

Magt og Indflydelse, som den katholske Kirkes højeste Embeder gav, nok kunde forhjælpe deres Indehaveres ufri Slægtninge til Frihed og Frelse. Biskoppen i Roskilde Oluf Mortensen var f. Ex. sikkert af borgerlig Herkomst (hans Fader boede i Roskilde, og hans nærmeste Slægtninge vare Raadmænd i Roskilde, Kjøbenhavn og Næstved), og det „adelige“ Vaaben, han førte, en Maane over en Ibskal, synes han selv at have opfundet, det kjendes i hvert Fald ikke fra tidligere Tid. Idet han nu blandt disse Slægtninge uddelte Bispestolens rige Lehn, skaffede han dem en Samfundsstilling paa Høiden med Adelen, og han beklædte Bispestolen i 24 Aar, længe nok til at de kunde knytte Slægtskabsforbindelser i Adelen og paa anden Vis lidt efter lidt gro fast i den. Selvfølgelig optog de alle Bispens Vaabenmærke, og de og deres Efterkommere udgjøre den Adelslægt, der kjendes under Navnet Baden. Ogsaa Husmandssønnen, den bekjendte Odense-Biskop Jens Andersen (Beldenak) førte et stadseligt Vaaben: et Skjold, hvori en bag en Sky frembrydende Nymaane. Han hjalp en af sine Frænder Peder Christensen til et af Kong Hans udstedt Adelsbrev, der tildelte den nye Adelsmand ganske samme Vaaben, som Bispen havde lavet til sig selv, men dette Adelsbrev uden Lehn kunde betegnende nok ikke opveie Biskop Oluf Mortensens fede Lehn uden Adelsbrev. Medens Slægten Baden hurtig fik Fodfæste i den gamle Adel, forsvandt alt Peder Christensens Børn igjen i Borgerstanden.

trykte Adelsbrev fra 1514 har Paategningen: ex originali kan ikke røkke de vægtige Grunde, der tale mod Brevets Ægthed.

Skjold og Hjelm var altsaa i Fortiden ikke det ufeilbare Kjendemærke for Adelsmanden, men derimod Frihed og Frelse. En simpel Adelsmand kunde, i al Fald i visse Tilfælde, give en ufri Mand Brev paa Skjold og Hjelm, men Brev paa Frihed og Frelse maatte den Ufri erhverve af Herskabet, det er af Kongen¹⁾. Om end med adskillige Undtagelser, som før nævnt, kunde det maaske siges, at Frihed og Frelse betingede Skjold og Hjelm, men visselig ikke omvendt. Det var da ogsaa før Danske Lovs Tid noget ganske ukjendt i Tvivlstilfælde at ville slutte sig til en Mands Adel af hans Brug af Skjold og Hjelm. I slige Tilfælde forlangte Kongen undersøgt, om Vedkommende selv eller hans Forfædre havde svoret og hyldet som Adelsmænd eller eiet frit Jordegods²⁾, eller spurgte: Har han sine sexten Ahner af Adel paa fædrene og mødrene Side³⁾. I Haandfæstningernes Bestemmelser om Adelen mæles der ikke et Ord om Skjold og Hjelm, men vel om Riddere og Svende, Riddermændsmænd, Ædelinge og Adelsmænd. Christiern II og hans Efterfølgere forpligte sig til „ikke at give nogen ufri Mand den Frihed og Frelse, som Riddere og Svende have, uden al Rigens Raads Samtykke, uden Nogen forhverver det saa ærlig paa Marken, at han er det værd“⁴⁾.

Naar her stadig Skjold og Hjelm lades ude af Betragtning, ligger det simpelthen i, at Brugen deraf ikke i ældre Tid var et Særkjende for Adelen, og de

¹⁾ Dueholms Dipl. 32, jvf. D. Mag. 1. II. 35.

²⁾ Skaanske Tegn. V. 542.

³⁾ Jydske Tegn. X. 467.

⁴⁾ Jvf. Geh.-Arch. Aarsberetu. II, særlig 61, 74, 86, 98, 105, 115.

Ufris Vaabenbrug blev saa langt fra indskrænket, at den tværtimod ingensinde har blomstret stærkere end netop i den Menneskealder, der gik nærmest forud for Danske Lovs Udstedelse. Af Hyldingsakterne 1655¹⁾ sees f. Ex., at af de her nævnte Borgere i Kjøbenhavn føre 17 Skjolde og Hjelme, i Form og Indhold ganske svarende til Adelen, 2 føre Skjolde med Skjoldemærker som Adelen, men uden Hjelme, hvorimod kun 10 føre Bomærker; de fleste af disse ere endda anbragte i Skjolde, adskillige med paasatte Hjelme med Hjelmtegn som Adelen. Af Christianshavns Borgere nævnes 4, af hvilke de 3 føre Skjolde og Hjelme med heraldisk Indhold som Adelen; af Helsingørs Borgere føre 10 paa lignende Maade Skjold og Hjelm, medens 14 kun bruge Bomærke o. s. fr. Vi skulle siden see, at hele denne Vaabenbrug endog kort efter fik en formelig kongelig Anerkjendelse, og det af Kong Christian V selv.

Oprindeligt havde Skjold og Hjelm en Form, der saa meget som mulig nærmede sig til de i det virkelige Liv anvendte Forsvarsvaabens, men efterhaanden som disses Brug indskrænkedes, blev de heraldiske Skjoldes og Hjelmes Form en Smags og Modes Sag. En fremtrædende Forskjel udviklede sig i det 17. Aarh., idet Adelen mere og mere ombyttede de endnu i det 16. Aarh. hyppig af den anvendte lukkede Hjelme med aabne, med Traller eller Bøiler forsynede, fra Tourneringerne stammende Hjelme, medens de ufri Stænder bevarede en Forkjærlighed for de lukkede Hjelme endnu det 17. Aarh. igjennem, men om nogen fast Regel i saa Henseende var der ikke Tale, langt mindre om et be-

¹⁾ Hyld. 124.

vidst tilsigtet, officielt anerkjendt Udtryk for Standsforskjellen. Begivenhederne 1660 skulde da ogsaa snarere svække end øge Trangen til et saadant.

II. Optagelse i Adelsstand før 1670.

Ophøielse i adelig Stand ved et af Kongen udfærdiget Aktstykke (Adels- eller Naturalisationsbrev) er ingen ny Opfindelse. Den kan forfølges tilbage til Kong Erik af Pommerns Dage og er muligvis endda adskillig ældre. Slige Breve indførtes i de sædvanlige Registranter, der indeholde samtlige af Kongen gennem Cancelliet udfærdigede Expeditioner, blandt hvilke de møisommelig maa opsøges. Fra Tiden før ca. Aar 1500 haves ingen saadanne Registranter bevarede, og den Tids Adelsbreve kjendes derfor kun, forsaavidt de tilfældigvis haves enten i Original eller i Afskrift. I Grunden har derfor Nutiden kun en ret taaget Forestilling om, hvorvidt saadan Ophøielse overhovedet altid har været en af Kongen personlig udøvet Forrettighed, der ledsages af en skriftlig Bevidnelse, saa at Adelen strengt taget kun burde deles i Slægter, hvis Adelsbreve sporløst ere tabte, den saakaldte Uradel, og andre, hvis Adelsbreve kjendes, den saakaldte Brevadel, eller om Uradelen virkelig er en selvstændig Dannelse, kun mer eller mindre middelbart knyttet til Kongemagten. Der er dog ikke ringe Sandsynlighed for, at Kjærnen af den gamle danske Adel var et ret uafhængigt Led i Samfundsdannelsen og lige ned til Aar 1500 selv sørgede for sin væsentligste Rekrutering ved, at ansete Mænd udenfor Standen indrømmedes Plads i Adelen, efter at de ved Slægtskabsforbindelser i den og Deltagelse

i dens Forpligtelser havde erhvervet sig Adgang til dens Rettigheder. Denne Tilgang fordunklede aldeles den ved Kongernes Breve dannede Adel, af hvis Slægter kun ganske faa opnaaede en blivende Plads i Adelen, og ikke en eneste naaede op i Høiadelen. Haandfæstningernes ovenciterede Bestemmelser om, at Kongerne kun med Rigsraadets Samtykke maatte give Ufri Frihed og Frelse, kunde tyde paa, at Uradelen med en ret forklarlig Kortsynethed har seet skjævt til Brevadelen og modarbeidet dennes Forøgelse, men i Virkeligheden haves andetsteds fra yderst faa Holdepunkter for en saadan Anskuelse. Rigsraadet har f. Ex., det vi nu vide af, ingensinde nægtet sit Samtykke, naar Kongen ønskede at optage en Udenforstaaende i den danske Adel. Desuden traadte Forskjellen mellem Uradelens naturlige Tilgang, om jeg saa tør kalde den, og Brevadelens Tilgang alt skarpt frem, længe før der i Haandfæstningerne sattes Bestemmelser om Kongens begrænsede Ret til at give Ufri adelig Frihed. At Brevadelens Slægter saa hurtig gik til Grunde igjen eller i al Fald tabte sig i Mørke udenfor Adelen finder vistnok tilstrækkelig Forklaring i den Omstændighed, at den adelige Frihed ikke her som ved den naturlige Tilgang indtraadte som en logisk Følge af, at Vedkommende i Godsbesiddelse, Slægtskabsforbindelser o. s. v. forlængst var bleven Adelen Ligemand. Betingelserne for Slægtens Existens som adelig skulde altsaa først skaffes tilveie, efter at adelig Frihed var erhvervet, og dette lykkedes kun for de færreste af dem, som en kongelig Gunst eller maaske kun et Lune fra Herskabets Side havde hensat iblandt Adelen. Hvor ukjendte de aller fleste af de af Kongen før Reformationstiden med adelig

Frihed benaadede Personer og disses Slægt ere, fremgaaer tydelig af den her som Bilag trykte Fortegnelse over de Adelsophøielser, som have fundet Sted før 1670. Den er sammenstillet dels af et Par skrevne Fortegnelser fra det attende Aarhundrede¹⁾, dels af en i Rigsarkivet i de senere Aar oprettet Samling af originale Diplomer og suppleret andetsteds fra²⁾, men tør som Førsteforsøg ingenlunde give sig ud for at være fuldstændig. Det vil af denne Fortegnelse sees, at slige Adelsbreve kunne forfølges tilbage til 1398, men at den ældste Original, som haves, er af 8. Marts 1433. Denne Original er, som alle andre af disse Breve fra det 15. Aarh., skreven paa en uanseelig Pergamentslap og viser i sin Midte en rask henkastet, med Farver forsynet Penne-tegning af Vaabnet. Skjøndt dette Brev alt foreligger trykt andetsteds, nødes jeg dog til at gentage dets Ordlyd her:

Vi Erik, med Guds Naade Danmarks, Sverigs, Norges, Vendes og Gothes Konning og Hertug i Pommern, kundgøre alle de, dette Brev see eller høre, at af vor særdeles Naade for Ivar Jenssons Bøns Skyld, saa og for Troskab og villig Tjeneste, som denne Brev viser Poul Mattissøn os og vor Farbrodersøn Hertug Bugislaf af Pommern, om Vor Herre det saa forseet haver, at vi uden ægte Børn eller Barn afgangende vorde, og vore Arvinger og Efterkommere, Konninge af vor fædernes Slægt, og Riget her efter trolig gjøre og bevise skal, og hans Arvinge og Afkomme i tilkommende Tid evindeligt, da unde vi og give fornævnte Poul Mattissøn og hans rette ægte Afkomme Frihed

¹⁾ Geneal. Herald. Sml. Generalia in Folio 24 a, 33 18, 21.

²⁾ Jvf. f. Ex. C Bruun: Gunde Rosenkrantz S. 73 ff.

og Frelse til sig selv og deres egne Personer til evig Tid, unden taget altid vort Kronegods, Bondegods og Kjøbstedgods. Dertil give vi hannem og dem Skjold og Hjelm for fornævnte Ivars Bøns Skyld med hans Fader og hannem, saa som er to hvide Vesene Horn udi et blaafelt og paa Hjelmen to hvide Vesene Horn, efterdi som de her forneden malet beskrevet staa¹⁾. Til Vitterlighed og Stadfæstelse denne forskrevne Friheds og Vaabens have vi vort Secret budet hænges for dette Brev. Datum in castro nostro Kalundeborgh Dominica Reminiscere in quadragesima sub Anno Domini Millesimo quadringentesimo tricesimo tercio.

Ad mandatum Domini Regis

Johannes Petri Cancellarius.

Til Sammenligning hidsættes et Adelsbrev, udstedt af Kong Frederik III:

Vi Frederik den Tredie etc. etc. gjøre Alle vitterligt, at eftersom det altid billigen haver været iagttaget, at de, som deres Herre og Fæderneland Tjeneste bevist haver og derfor tilbørligen Andre til Exempel, til at gjøre det Samme, skulle beforders og forfremmes, da efterdi vi os vel have ladet befalde os elskelig Jørgen Reichwein hans hidindtil os og Riget beviste Tjeneste, baade imod Rigens Fjender saavel som udi andre givne Occasioner, ere og desforuden om hans Person naadigst informeret, at han udi samme Intention sig (!) altid fremdeles skal forblive og villig lade finde til vores og vor Riges Tjeneste videre at fortsætte, da have vi med vores elskelige Danmarks Riges Raads Raad, Villie og Samtykke for godt anseet bemeldte Jørgen Reichwiin den Naade at bevise, at vi hannem og hans ægte Børn med den Hustru, som han nu haver, vil have undt og givet, saa som vi og med dette vort aabne Brev (unde og give) hannem og hans ægte Børn og rette Afkomme, fødte og ufødte, ved den Frue han nu haver, som forskrevet staaer, fri Frelse og

¹⁾ Vaabenet var Slægten Dyres, til hvilken Iver Jensen hørte.

saadanne adelige Privilegier og Friheder, som andre Riddere og Svende have udi vore Riger Danmark og Norge, med Skjold og Hjelm, som er en væbnet Arm, holdendes en rød Vindrueklasse, udi et blaat Felt og oven paa det (!) aabne Hjelm trende røde Faner med et hvidt Kors o. s. v. o. s. v., eftersom det udi dette vort aabne Brev malet stander. Thi forbyde vi Alle, ihvo de helst ere eller være kunde, særdeles vore Fogeder, Embedsmænd og alle Andre, forskrevne Jørgen Reichwiin eller hans ægte Livsarvinger og Afkomme, som forskrevet staaer, her imod til evig Tid at hindre eller udi nogen Maade Forfang at gjøre under vor Hyldest og Naade. Hafn den 18. Octobris 1655¹⁾.

I Hovedsagen ere disse to Diplomer saavel som alle de mellemliggende ens. Der gives Vedkommende Frihed og Frelse, og først i anden Række kommer Be-naadningen med Skjold og Hjelm. Ikke i et eneste hedder det, at Kongen tildeler Vedkommende Skjold og Hjelm, og at han som Følge deraf skal være at ansee som Adelsmand. Der er dog een Undtagelse, men rigtignok kun en Undtagelse, der fuldt ud bekræfter Reglen. Kong Hans gav nemlig 1488 en Sønderjyde Brev paa Skjold og Hjelm, i hvilket det hedder:

.... don witlich apenbar bekennende vor alsz weme, dat wy von sunder good Gunst vnde Gnade wegen ock ymme mangerleye truwe Denste willen, so desze Brevwiser vnse lewe getrowe Jes Thomssen, to Kollund in Wyszharde wohnhafftig, vnserm sehligen Herrn Vadere vnde Vorfahren bethero gedan hefft, vnsz, vnser Erven vnde Nakomlingen her namals don, mach vnde schall, demselben Jes Thomssen Wapen, Schildt vnde Helm, nemlich in deme Schilde eine

¹⁾ Norske Reg. IX Fol. 524.

upgehauen witte Tynen, dat Veldt in dem Schilde bauen der Tynen roth vnde beneben der Tynen with to sammende, vnde bauen dem Schilde einen Helm, vpp dem Helme einen witten Appel mit dreem heelen roden Strusz Veddern, in alle mathe, also hyrinne gemahlet steyt, desz vor sich vnde syne Eruen mit allen synen Güdern, wo de lygen, Kop-Städere vnde Bonden Güdern glick andern rittermatischen vnd frybarn Mannen, hernamals to gebukende vnd to genetende, gnedigliken gegönnet vnd gegeuen hebben etc. etc.

I dette Brev er aabenbart Skjold og Hjelm Hovedsagen, og der tales slet ikke deri om Frihed og Frelse; men skjøndt Efterkommerne af den i Brevet nævnte Jes Thomsen endnu leve den Dag i Dag og i det mellemliggende Tidsrum have faaet det dem ved ovennævnte Brev givne Privilegium stadfæstet af en hel Række Konger, nemlig i Aarene 1647, 1648, 1670, 1699, 1731, 1747, 1767 og 1818, har Slægten dog bestandig staaet ganske udenfor Adelen og levet som almindelige Bønder ¹⁾. Dette Tilfælde, enestaaende som det er, giver altsaa samme Resultat som de foregaaende Undersøgelser, nemlig, at Skjold og Hjelm kun med Rette kunde betegnes et „adeligt“ Vaaben, naar de førtes af en Adelsmand, og at Brugen deraf i og for sig intet betød, end ikke, hvor den var hjemlet ved en kongelig Bevilling, naar ikke Vedkommende i Forvejen havde erhvervet Adels Frihed og Frelse, eller udtrykt i faa Ord: I Danmark adlede Manden Vaabenet, men ikke Vaabenet Manden.

¹⁾ Jvf. Falck: Staatsbürgerliches Mag. VII 487—92.

III. Kong Christian V's Forsøg paa at gennemføre en Ordning af jus insignium og indrette et Heroldsembede, knyttet til Danske Cancellie.

Da Kong Christian V 1671 brød den hidtilværende Enhed i den danske Adel ved Oprettelsen af en dansk Greve- og en dansk Friherrestand med særskilte Privilegier, gjorde han ogsaa et Tilløb til Oprettelse af et dansk Heroldsembede eller Cancellie for Adelssager. Der indførtes nemlig en Række selvstændige Protocoller, henholdsvis til Registrering af Greve- Patenter, Friherre- Patenter, Adels- Patenter, Grevskabers Erectionsbreve, Friherskabers Erectionsbreve o. s. v., der er bleven fortsat lige til vore Dage. Det var Bøger i stort Format, førte med pyntelig Omhu og udstyrede med de samme indmalede Vaabenafbildninger, som fandtes i Originalerne. Skjøndt der ved hvert Tronskifte paabegyndtes et nyt Sæt Protocoller, gjør der sig dog gennem hele det 18. Aarhundrede en vellykket Bestræbelse gjældende for at bevare denne hele Bogførings oprindelige, monumentale Præg. Ikke blot udførtes Vaabenafbildningerne i lange Tider efter de oprindelige, anseelige Skabeloner og med en Omhu i Udførelsen, der ikke gav de originale Pergamentsdocumenters synderlig efter, men selve den skiftende Haandskrift stræbte aabenbart i samme Retning. Efter Aar 1800 indtræder et Forfald, som er saa meget lettere at følge, som man nu ikke længere havde Raad til den Luxus at anskaffe selvstændige Protocoller for hver Konges Regeringstid; de Protocoller, der den Dag i Dag benyttes, anskaffedes ved Kong Frederik V's Død. Vaabentegningerne bleve slettere og slettere, ikke blot i heraldisk Henseende, det fik endda at være, men ogsaa

for selve Udførelsens Vedkommende. Nu ere endog enkelte af dem rene Caricaturer, udførte paa den første den bedste Papirslap og saa indklistrede i Protocollen; ikke sjældent mangler Tegningen ganske. Om Haandskriften er det nok at sige, at den baade afgiver Vidnesbyrd om, i hvilken Grad Skjønsskrivningskunsten er gaaet tilbage i det sidste Aarhundrede, og om hvor lidet Fortidens stærke, men ru, til bløde, elastiske Gaasefjer beregnede Papir egner sig for Nutidens haarde og sylespidse Staalpenne. Særlig efter Grundlovens Givelse og disse Sagers Henlæggelse under Justitsministeriets Lehnscontoir synes man at have lagt an paa i selve Maaden, hvorpaa disse gamle Protocoller nu føres, at vise, hvor dybt sunket den hele Adels Betydning og Anseelse var bleven. Nu føres de som en hvilken som helst anden ministeriel Copibog.

Ganske tilsvarende Protocoller lod Christian V indrette for Ordensvæsenet. Da ikke blot Vaabentegningerne i hans Tid ere udførte af samme Maler, som arbejdede i Adels-Protocollerne, men ogsaa Haandskriften er den samme, ere disse forskjellige Sager sikkert oprindeligt bleve behandlet i eet og samme Contoir. Senere udskiltes Ordenssagerne og henlagdes under et selvstændigt Ordenssecretariat, hvor de paagældende Protocoller føres den Dag i Dag. Det bør dog ikke lades uberørt, at ihvorvel der i dem kan findes Beviser nok paa, at Kjendskab til Heraldik ikke er fornøden for at opnaae Embedet som de kongelige Ordners Vaabemaler, saa staae de, hvad den øvrige omhyggelige Førelse angaaer, meget høit over de tilsvarende i Lehnscontoi-ret.

Ved de Greverne under 25. Mai 1671 givne Privilegier blev det bl. A. fastsat, at de paa deres grevelige

Vaaben skulde føre aabne, en face staaende, med 11 Traller forsynede Hjelme. Friherrernes Hjelme skulde efter deres Privilegier af s. D. have samme Form, dog kun med 7 Traller. Endelig bestemtes i de Privilegier, som Kongen under 11. Febr. 1679 gav de kongelige Betjente af den borgerlige Stand, at disse Betjente paa deres Vaaben skulde føre en paa Skak staaende Hjelm med 4 Traller, men forgjæves vil man i Adelen's Privilegier af 24. Juni 1661 søge tilsvarende Bestemmelser om dennes Hjelm. Kun skal der, efter hvad i sin Tid fra paalidelig Kilde er bleven mig meddelt¹⁾, i Ordenscapitulets Arkiv findes en kongelig Anordning af 25. April 1693, allerhøist stadfæstet 6. Jan. 1808, ledsaget af Tegninger, der bl. A. fastsætte, at Hjelmene paa de adelige Ordensridderes til Ophængning i Frederiksborg Slotskirke bestemte Skjolde skulde være paa Skak staaende og forsynede med 5 Traller; men denne Anordning er aldrig bleven overholdt, end ikke indenfor Ordensvæsenets snevre Omraade, og navnlig er den ikke af Cancelliet bleven betragtet som en almengyldig Forskrift, thi her herskede der den mest uklare Forestilling om, hvorledes en „adelig“ Hjelm saae ud. I ethvert i Christian V's Tid udstedt, med malet Vaabenskjold udstyret Aktstykke — Greve- og Friherre-Diplomer naturligvis undtagne — dets øvrige Text være, hvordan den end være vil, betegnes den paa Skjoldet staaende Hjelm som en „aabne adelig Tourneerhjelm“, men i Protocollen over „Adelige Patenter“ er denne Hjelm i det første Patent afbildet som

¹⁾ Denne Meddelelse skylder jeg Ordenscapitulets Kasserer, Etatsraad V. Lindberg, der alt i mange Aar med stor Omhu har indsamlet Materiale til det danske Ordensvæsen's Historie.

en Sølv-Hjelm en face med 6 Traller, i de 5 næste: en Guld-Hjelm en face med 6 Traller, saa en paa Skak staaende Sølv-Hjelm med 4 Traller, en Sølv-Hjelm en face med 5 Traller, en Sølv-Hjelm paa Skak med 5 Traller, i de 2 næstfølgende en Sølv-Hjelm paa Skak med 4 Traller, i 5 en Sølv-Hjelm paa Skak med 5 Traller, en Sølv-Hjelm en face med 5 Traller og atter en Sølv-Hjelm paa Skak med 5 Traller. Af alle disse Patenter, der ere udstedte, forinden Kongen gav sine Betjente af borgerlig Stand Ret til at føre en Hjelm med 4 Traller, vil neppe Nogen kunne udlede en fast Regel for, hvorledes en „adelig Tourneerhjelm“ egentlig saae ud, men efter Udstedelsen af de kongelige Betjentes Privilegier blive pludselig alle de „aabne adelige Tourneerhelme“ afbildede nøiagtig efter den Skabelon, en firetrallet paa Skak staaende Hjelm, som Kongen havde fastslaaet for Betjentene af borgerlig Stand, og som i disse Privilegier hverken betegnes som en „adelig“ Hjelm eller som en Tourneerhjelm. Ja disse rent borgerlige Helme vedblev man at anvende, ganske vist under den falske Betegnelse af „aaben adelig Tourneerhjelm“, efterat Kongen 1693 havde fastslaaet, at adelige Helme skulde staa paa Skak og have fem Traller. Som alt bemærket, gjaldt denne Anordning strengt taget kun for Ordensriddersnes Vaabenskjolde, men selv i Ordensprotocollerne tog man intet Hensyn til den. Af de fra 1693-99 udnævnte Ridderes Vaaben have, ifølge velvillig Meddelelse af Ordenshistoriographen, Professor, Dr. phil. T. Lund, følgende alle Hjelmen en face: 1693 S. C. von Plessen (5 Traller), E. C. Knuth (4), D. Reventlow (6), N. Kragh (8); 1695 O. Raben (6), F. Reventlow (6); 1698 W. Blome (6), W. Brockdorff (6),

C. Rantzau (6) og C. Blome (6). Disse Riddere vare alle af gammel Adel. Derimod har Resten: 1693 M. Moth, T. B. Jessen, J. Harboe, J. Wibe, og A. Fuchs, 1695 J. H. von Lente, C. Schøller, B. Luxdorph, Chr. von Lente og J. Scholten alle kun paa Skak staaende Hjelme med 4 Traller, altsaa de borgerlige Betjentes Hjelme; Forklaringen heraf vil fremgaa af det Følgende.

Medens Kong Christian V altsaa fik fastslaaet en jus insignium for Grever, Friherrer og for Embedsmænd af borgerlig Stand, saa løb Forsøget paa at fastslaae noget tilsvarende for Adelen Vedkommende — forsættelig eller uforsættelig ud i Sandet. De i Skjold og paa Hjelme anvendte heraldiske Figurer kunde oplyse, hvorvidt deres Bærer var af Adel eller ikke, men selve Skjoldet oplyste fremdeles intet i saa Henseende, og Hjelmen talte kun, forsaavidt den havde 11 eller 7 Traller. I og for sig vilde det nu heller ikke have været i Overensstemmelse med den heraldiske Udvikling at betegne Standsforskjel ved den paa Skjoldet staaende Hjelms Stilling eller Form; dertil havde Hjelmen bestandig spillet en alt for underordnet Rolle i Sammenligning med Skjoldet. Alt i Midlaldren indeholdt de fleste Sigiller kun Skjold og Skjoldemærke, ikke 1 af 10 havde tillige Hjelme og Hjelmtegn og neppe 1 af 100 Hjelme og Hjelmtegn uden Skjold. I det 17 Aarhundrede træffes, som alt berørt, ikke saa sjældent Sigiller, der vise en „aaben adelig Tourneerhjelme“ over et Skjold med Bomærke!

IV. Begrebet „Adel“ efter Danske Lov.

I Danske Lovs 1—2—11 hedder det:

Adelen, som ere de alene, som for dem,

deres ægte Børn og Afkom til adelig Skjold og Hjelm ere berettigede, være sig indlændiske eller udlændiske, som enten ere af Kongen naturaliserede eller betjene nogen Bestilling i Rangen, item lige med Adelen Privilegerede skulle i Livs- og Æres-Sager søges for Kongens høieste Ret o. s. v.

Høit ansete Jurister have udtalt og selve Høiesteret har fastslaaet (jvf. nedenfor), at dette Lovsted er det afgjørende for Danske Lovs Opfattelse af Begrebet „Dansk Adel“, og det maa vel altsaa være rigtigt. Et af To er nu muligt; enten er Lovstedet kun en Formulering af en alt bestaaende Retspraxis, eller ogsaa er det et Paabud om Indførelse af en ny. Paa Forhaand skulde man dog tro, at den sidste Mulighed her er udelukket, thi skjøndt Loven har et helt Capitel (3—2), der handler „om Privilegerede Personer“, og som utvivlsomt er det Sted, hvor en ny Redegjørelse for Begrebet „Adel“ havde sin rette Plads, er denne Redegjørelse dog anbragt et helt andet Sted, som en leilighedsvis fremkommen Indskudssætning i et Capitel, der har til Overskrift „Om Værnething“. En nærmere Undersøgelse vil imidlertid vise, at dette Lovsted endnu mindre er et Udtryk for den da bestaaende Retspraxis. Det er ovenfor paaviist, at denne hidtil havde været, at Adel vare de Personer, som vare i Besiddelse af Frihed og Frelse, det vil sige, som enten vare fødte af adelig Slægt paa fædrene og mødrene Side eller selv havde erholdt adelig Frihed, som selv eller deres Forfædre havde eiet frit Jordegods og deltaget i Adels Hyldinger. I Stedet gjør Lovstedet Adelskabet afhængigt af Berettigelsen til at føre „adelig Skjold og Hjelm“, og da denne Ret her for første Gang berøres i den danske

Lovgivning, havde der været al Grund for Concipisten af Loven, stærk som han netop er i Forklaringer, til her at have oplyst, hvem der havde Ret til at føre adelig Skjold og Hjelm og hvem ikke, samt endelig hvad adelig Skjold og Hjelm egentlig var. Naar Lovstedet havde lydt: Adelen, som ere de, der til adelig Skjold og Hjelm ere berettigede og adelig er alene det Skjold og den Hjelm, som føres af en Adelsmand, — saa havde Lovstedet viist sig i hele sin nøgne Meningsløshed og neppe fristet nogen Jurist. Man tænke sig blot Lovstedet anvendt over for de to foran nævnte Personer, Niels Andersen Dresselberg og Vessel Pallesen. Den Sidstes Adkomst til at føre sit Vaaben er fuldt saa god som den Førstes, og selve de to Vaaben ligne i ydre Henseende hinanden som to Draaber Vand. Ingen kan afgjøre, hvilket af dem, der er adeligt, og hvilket ikke, før man ad anden Vej har faaet oplyst, at Niels Andersen er en Adelsmand, men Vessel Pallesen ikke. Vilde Danske Lov indføre en ny Retspraxis, da maatte den først have fastslaaet, at Adelen, og ingen uden Adelen, skulde eller maatte bruge Hjelme med f. Ex. 5 Traller. Lovstedet henregner endvidere Udlændiske til adelig Skjold og Hjelm berettigede, der betjene en Bestilling i Rangen, til dansk Adel uden videre Betingelser; her kommer Loven i Modstrid med sig selv, thi i 3—2—2 hedder det: „Ingen Fremmede, som sig angive af Adel at være fødte og sig her i Riget ville nedsætte og ikke saadanne Bestillinger her sammesteds betjene, som adelige Friheder med sig føre, maa nyde eller være delagtige i danske adelige Friheder, før end de først for Kongen, eller for hvem Kongen dertil forordner, deres adelige

Ahner og Herkomst nøiagtigen bevist have, og derefter skal de allerunderdanigst for Kongen anholde, at de adelige Friheder maa nyde o. s. v.". Fra et Lægmands Standpunkt betragt et fastslaaer D. L. 1—2—11, at Adelen og de med Adelen lige Privilegerede skulle søges for Høiesteret i visse Sager, den dertil tilfældig knyttede Forklaring af Ordet „Adel“ har kun en underordnet Betydning. Naar det i den efterfølgende Paragraf 1—2—12 hedder: Grever og Friherrer, som ere de alene, som ere af Kongen dertil ophøiede eller fremmede naturaliserede, skulle lige for Kongens høieste Ret indstævnes o. s. v., vil vel Ingen være i Tvivl om, at Betydningen af Indskudssætningen ikke kan ligestilles med Hovedsætningen; dertil bærer Indskudssætningen, der aldeles ikke omtaler Afkommet af de i grevelig og friherrelig Stand ophøiede Personer, i alt for paafaldende en Grad Præget af at være nedskreven kort efter selve disse Stænders første Indførelse. Hvis man vilde tillægge § 12 i sin Helhed lige saa megen Betydning, som man har tillagt § 11, maatte man jo frakjende de fleste nulevende Grever og Friherrer deres Værdighed, thi ikke „de alene“, men en eller anden af deres Forfædre ere af Kongen dertil ophøiede. En født Greve eller Friherre falder selvfølgelig udenfor Categori: de til Grever og Friherrer ophøiede eller naturaliserede.

Det tør vistnok uden at træde Høiesterets Ufeilbarhed og de fremragende Juristers videnskabelige Navn for nær siges, at havde de Alle været lige saa bevandrede i dansk Heraldik som i Jura, havde de sikkert seet med andre Øine paa D. L. 1—2—11, der for Indskudssætningens Vedkommende først og fremmest vidner om, at

dens Concipist ikke har givet sig af med dansk Heraldik og derfor helst skulde have holdt Skjolde og Hjelme uden for sit Lovarbeide.

V. Kong Christian V's Adels- og Vaabenbreve og disses Betydning.

Kong Christian V lod altsaa bl. A. indrette en særskilt Registrant over „Adelige Patenter“. Det første af de i denne Registrant indførte danske Patenter lyder saaledes:

Vi Christian den Femte o. s. v. o. s. v. gjøre Alle vitterligt, at eftersom Ære og Værdighed saa uadskillelig Dyden følger som Skyggen Legemet, der og Intet er, hvorved Efterkommerne mere opmuntres til at eftertrakte Dyd og at lægge Vind paa det, hvorved de kunne gjøre sig og deres fædrene Land navnkundige, end deres Forfædres lovlige og berømmelige Exempler, udi hvis Fodspor de med saa meget des større Iver og Freidighed træde, som de befinde deres Fortjenester og gode Qualiteter dennem hos store Herrer og kronede Hoveder at have bragt udi Ære og Anseende og ophøiet dem ud af Støvet over det Gemene, saa vi og med sær naadige Øine [have] anseet vores Ceremonimester og Obristlieutenant over Livgarden til Hest Frantz Eberhard Spechan og ville nu hannem for hans hidindtil os beviste tro og gode Tjeneste, som han og fremdeles her efter agter at gjøre, allernaadigst udi Adelsstanden have ophævet og forhøiet, og derfor af vores absolute, souveraine, kongelige Magt og Myndighed for os og vore Arve Successores udi Regjeringen ved dette vores aabne Brev allernaadigst forunde og give bemeldte Frantz Eberhard Spechan, hans ægte Børn og rette Livsarvinger, en efter anden, af Mand- og Kvindekjøn, alle de adelige Privilegier, Friheder og Benaadinger, som andre her udi vore Riger og Lande baarne Riddere og Svende have og med benaadede ere, saaledes, at vi bemeldte Frantz Eber-

hard Spechhan, hans ægte Børn og rette Livsarvinger og Afkom, fødte og ufødte, som forskrevet staaer, herved antage og annamme udi samme Ære, Dignitet og Adelsstand, som ret fødte, baarne, urgamle, Tourneer- og Riddermæssige Adelsmænd nyde og have, saa at han og hans ægte Børn og rette Livsarvinger udi alle Maader skulle agtes, æres og holdes lige ved andre gamle, paa Fædrene og Mødrene af adelige Ahner og Slægter fødte og baarne Tourneer- og Riddermæssige Adelsmænd, og derfor allernaadigst bevilge, at han, hans rette, ægte Livsarvinger og Descendenter til evig Tid maa og skulle skrives og kaldes von Spechhan og sig saaledes skrive og kalde udi alle forefaldende Leiligheder, saa og skrive sig af og til og paa hvis adelige Jordegods, de enten nu eie eller herefter tilbørligen eiendes og besiddendes vorde. Og have vi til ydermere vores kongelige Naades Kjendetegn allernaadigst benaadet bemeldte Frantz Eberhard von Spechhan og alle hans ægte Børn og rette Livsarvinger af Mand- og Kvindekjøn med saadant adeligt Vaaben og Skjold, som efterfølger, nemlig: Skjoldet delt udi blaa Felt. Oven paa det store Skjold staaer en aaben, adelig, forgyldt Tourneerhjelm . . ., saasom det herhos udi dette vort aabne Brev med sine Farver afmalet findes, saa at han, hans rette ægte Børn og Afkom af Mand- og Kvindekjøn maa og skulle til evig Tid være rette, baarne, Tourneer- og Riddermæssige Adelsfolk og paa alle Steder udi geistlige og verdslige Handlinger og Forretninger derfor agtes, erkjendes og holdes, æres, kaldes og skrives og derhos nyde og have alle de Benaadinger, Værdigheder, Fordel, Friheder, Titule, Ret og Rettighed, Beneficier, Herligheder og alt Andet udi geistlige og verdslige Handlinger, ligesom andre vore Arve Rigers og Landes rette, baarne og indfødte, Tourneer- og Riddermæssige Adelsmænd nyde og have, udi alle adelige Forhandlinger, inden- og udenfor Retten, aldeles Intet undtagen i nogen Maader, ved hvad Navn det og nævnes kan, mens maa og skulle ovenbemeldte Skjold, Hjelm og Vaaben bruge og føre udi alle ærlige, redelige, adelige og ridderlige Actioner, til alle Tider, saa og udi alle Tilfælde og paa alle Steder efter egen Villie og Velbehag og

saa, som de det til deres Ære eller anden Leilighed fornøden eragte kunne, lige som andre vore Arve Rigers og Landes rette, baarne og indfødte, Tourneer- og Riddermæssige Adelsfolk deres Skjold, Hjelm og Vaaben føre og bruge, ubehindret og uforkrænket i alle Maader, hvorved vi ogsaa saavel som vores Arve Successorer og Efterkommere udi Regjeringen bemeldte Frantz Eberhard von Spechhan saavel som alle hans ægte Afkom af Mand- og Kvindekjøn, som forskrevet staaer, maintenere, beskytte og haandhæve ville, saa at de uforkrænket skulle nyde alle de Fordele, Benaadinger, Friheder, Privilegier, Digniteter, Ret og Rettigheder, som andre vores indfødte, danske Ædelinge med benaadede ere, og dersom derimod Noget kunde forefalde eller ske, da skal det ved dette vores aabne Brevs Kraft aldeles være annulleret, kasseret og ophævet. Thi byde og befale vi hermed alvorligen Alle og Enhver, vores og vores Arve Rigers og Landes høie og nedrige Betjente og Under-saatter, af hvad Stand og Condition de end ere, at de bemeldte Frantz Eberhard von Spechhan saavel som hans ægte Livsarvinger og deres Descendenter af Mand- og Kvindekjøn til evig Tid, som forskrevet staaer, ansee, antage og tillade, saa og ære, agte og holde for rette, danske Herremænd og Adelsfolk, lige ved andre danske, Tourneer- og Riddermæssige Adelsfolk og saavel som andre Riddere og Svende, udi alle forekommende geistlige og verdslige Sager og Forretninger, i alle Maader, som forskrevet staaer. Forbyndes bemeldte Frantz Eberhard von Spechhan, hans ægte Livsarvinger og Afkom, som før er meldt, imod ovenbemeldte vores dennem givne, adelige Benaadinger, Friheder, Privilegier, Ære, Værdighed, Fordel, Dignitet, Ret og Rettigheder samt dertil forundte Klenodie af Skjold og Hjelm og Andet, som forskrevet staaer, nogen Hinder eller Forfang at gjøre i ringeste Maader, mens dennem Samtlige og Enhver særdeles udi alle ærlige, adelige og Riddermæssige Sager, Forretninger, Samkvem, inden- og udenfor Retten, roligen og fuldkommeligen, saaledes som de dennem af os forundte og givne ere, allesteds og alle Tider at bruge og nyde lade, under vores og vores Efterkommeres, kongelige Arve Successorer udi Regjeringen,

Hyldest og Naade. Givet paa vort Slot Kjøbenhavn den 24. Oktober 1670 udi vor Regjerings første Aar*.

Sammenlignet med de foran aftrykte Adelsbreve fra Kong Erik af Pommerns og Kong Frederik III's Dage er dette ovenstaaende Adelsbrev svulmet utrolig op i Længde, dog mest ved at være bleven isprængt en Hoben unyttige Ord og indholdsløse Gjentakelser, thi i Hovedsagen stemme de overeens. Ogsaa her forundes der Vedkommende den Forhøielse og Ophævelse i Adelsstanden, som andre Riddere og Svende have, og først som et Supplement hertil kommer saa bagefter Benaadningen med Skjold og Hjelm.

Denne ny indførte, omstændelige Formular benyttedes derefter til alle de i de følgende ni Aar udfærdigede Adelspatenter, dog afvexlende med en for Indledningens Vedkommende noget mere afkortet Formular, der begyndte saaledes:

Vi Christian den Femte o. s. v. o. s. v. gjøre Alle vitterligt, at vi af sær og synderlig kongelig Gunst og Naade allernaadigst have ophævet og forhøiet, saa og hermed udi Adelsstanden ophæve og forhøie os elskelig Nicolaus Lüder Helvaderus Silverstein, og derfor af vores absolute, souveraine, kongelige Magt og Myndighed for os og vores kongelige Arve Successorer udi Regjeringen ved dette vores aabne Brev o. s. v. o. s. v.

Efter den længere Formular, som jeg vil betegne A, er der udstedt følgende Adelsbreve:

Johannes Paulus de Gelder 19. Okt. 1670. (Latin.)

Frantz Eberhard von Spechhan 19. Okt. 1670.

Ditlef von Lüthkens 3. Dec. 1670.

Johan Wibe 25. Mai 1671 (afviger noget, da det er et Legitimationsbrev).

Georg Christian von Schultze 29. Juni 1671.

Eilerich Jensen Wisborg 1. Aug. 1671.

Thomas Finche 1. Mai 1674 (herefter bortfalder: „og ophøiet dennem af Støvet over det Gemene“).

afg. Caspar Bartholin 1. Mai 1674.

Albert Gyldensparre 1. Mai 1674.

Henrik Müller 1. Mai 1674.

Johannes Finche 1. Mai 1674.

(Vaabenbrev for en afdød Dame 7. Mai 1674.)

Jochum Irgens von Westerwig 4. Okt. 1674.

Henning Meyercrone 9. Nov. 1674.

Jens Rosenheim 26. Mai 1676.

Hans Lilienschiold 26. Mai 1676.

Willelmus Bastianse 25. Okt. 1677 (Latin).

Johan Heye 17. April 1678.

Efter den kortere Formular (B.) er udstedt:

Nicolaus Lüder Helvaderus von Silversteen 17. Okt. 1671.

Claus Beenfeldt Løvenchrone 9. Nov. 1674 (jvf. Sml.

Adels Diplomer 7. Juni 1675) og tildels

Vita Bering 28. Jan. 1678.

Efter disse Adelsbreve findes i Protocollen over Adelige Patenter indført Stadfæstelsen af 11. Febr. 1679 paa de kongl. Betjentes Privilegier, indeholdende følgende nye Paragrapher:

1.

Alle vores Civil Betjente af den borgerlige Stand, som enten allerede betjene, eller og de, som herefter kunne vorde eragtet dygtige til at betjene nogen af de Charger, som udi den af os allernaadigst gjorde Rangs Ordning findes specificerede, saavel som og alle vores egne, indfødte, militaire Betjente,

eller Andre, som sig her i vore Riger og Lande nedsætte og forblive ville og i lige Maade nogen af de Charger betjene, som i forskrevne vores allernaadigst gjorte Rangs Orden findes, skulle for dem, deres Hustruer og Børn nyde alle de Privilegier, Herligheder og Benaadinger, som andre af Adel i vore Riger og Lande nu nyde og have eller herefter nyde og bekomme kunne, og udi alle ærlige, adelige og andre redelige Occasioner, Forretninger og Samkvem æres, agtes og ansees lige ved andre paa Fædrene og Mødrene fødte og baarne Adelsfolk.

2.

Og som udi ovenbemeldte af vores elskelige, kjære Hr. Fader, salig og højlovlig Ihukommelse, til vores Betjente af den borgerlige Stand allernaadigst givne Privilegier udtrykkeligen meldes, at de skulle nyde lige Adgang til Officia og Honores med Adelen, saa ville vi og for os og vores kongelige Arve Successorer udi Regjeringen dennem ved den Post i Særdeleshed allernaadigst haandhævet og erholdet have, saaledes, at de lige ved dennem af Adelsstanden endog til de høieste Charger i vores Riger og Lande efter Enhvers Capacitet og Meriter skulle og maa vorde ophøiet og det med den Titul og Prædicat, som samme Charge bekvemmer, efter vores derom udi vores Cancellie allernaadigst gjorte Anordning og dennem af Adelsstanden i lige Charger allernaadigst tillagte Titels videre Formelding.

3.

Skal det være enhver af forskrevne vores Betjente tilladt paa sit Vaaben (hvilket vi endog for dennem, som derom allerunderdanigst anholde ville, til et sær kongelig Naades Tegn allernaadigst forandre og forbedre ville) at sætte og føre en aaben, med fire Traller oplukt og paa Skak staaende Hjelm efter hosføiede Afridsning.

4.

Saasom vi o. s. v.

Endvidere indføres i Protocollen umiddelbart efter disse Privilegier de tilsvarende Privilegier for Profes-

sorerne ved Københavns Universitet af 18. Febr. 1679, og saa kommer følgende Diplom:

Vi Christian den Femte o. s. v. o. s. v. Gjøre alle vitterligt, at vi udi allernaadigst Henseende til den tro og oprigtige Tjeneste, som vores Cancelliraad og Assessor udi vores danske og tydske Cancellie samt Kammer Collegiis, os elskelig Matthias Moth os hidindtil allerunderdanigst beviist haver og fremdeles herefter agter at gjøre, [til et sær kongelig Naade Kjendetegn] allernaadigst have benaadet hannem og alle hans ægte Børn og rette Livsarvinger og Afkom af Mand og Kvindekjøn saavel som og hans trende Søstre, os elskelig Elsebeth Margrete, Ide Kirstine og Beata Ingeborrig Moth med saadant Vaaben og Skjold, som efter følger, nemlig Skjoldet delt udi fire Kvarter blaafelt, oven paa det store Skjold staaer en aaben, adelig, kronet Tourneerhjem, hvorudaf opspringer en halv Buk, saasom det herhos udi dette vort aabne Brev med sine rette Farver findes afmalet. Og maa og skulle bemeldte Matthias Moth og hans rette ægte Børn og Afkom saavel som og forskrevne hans trende Søstre ovenbemeldte Skjold, Hjem og Vaaben bruge og føre udi alle ærlige, adelige og redelige [Occasioner,] Actioner [og Forretninger], til alle Tider, saa og udi alle Tilfælde og paa alle Steder efter egen Villie og Velbehag, og saasom de det til deres Ære eller anden Leilighed fornøden eragte kunne, ligesom andre vore Arve Rigers og Landes [ældgamle,] rette, baarne, Tourneer- og Riddermæssige Adelsfolk deres Skjold, Hjem og Vaaben føre og bruge, ubehindret og uforkrænket i alle Maader. [Hvorudi vi ogsaa saavel som vores kongelige Arve Successorer og Efterkommere udi Regjeringen dennem saavel som alle deres ægte Afkom af Mand- og Kvindekjøn, som forskrevet staaer, allernaadigst maintainere, beskytte og handthæve ville.] Thi forbyde vi Alle og Enhver herimod, eftersom forskrevet staaer, at hindre eller i nogen Maade Forfang at gjøre under vor høieste Unaade. Givet paa vort Slot København den 20. Martii Aar efter Christi Fødsel 1679, vores Regjerings tiende.

Omtrent ligelydende Breve, dog med hel eller delvis Tilføielse af de indklamrede Stykker, erholdt saa følgende Embedsmænd o. Fl.:

Kammersecretair Caspar Schøller og Vicelandsdommer i Sjælland Rasmus Schøller,

Ordenssecretair, Ceremonimester, Assessor i Cancellicollegiet Bolle Luxdorph, Vicelandsdommer i Laaland og Falster Peder Luxdorph, Ritmester Holger Luxdorph og deres Søster,

Assessor i Cancellicollegiet Frederik Mechlenburg, Commerceraad, Assessor i Høiesteret og Commercecollegiet Peder Pedersen Lercke,

Assessor i Commercecollegiet Peder Matthiessen Rosenørn og hans Søster,

Landsdommer i Nørrejylland Peder Lercke, Superintendent i Viborg Stift, Dr. Søren Glud, alle af 20. Marts 1679;

Assessor i Høiesteret Vilhelm Mule (Confirmation, Forandring og Forbedring paa et hans Slægt af Kong Christoffer 1444 givet Vaaben) 15. Juni 1679,

Superintendent over Fyens Stift, Mag. Thomas Kingo s. D.,

Etats-, Justits-, Cancelli- og Commerceraad samt Inspecteur over Kronprindsens Education og Information Michael Wibe,

Overzahlmester Peter Brandt,

Assessor i Høiesteret og Cancellicollegiet, Secretair og Dechifrerer Poul Nielsen Rosenpalm,

Assessor i Kammercollegiet, Generalprocureur Niels Benzon og Assessor i Commercecollegiet Peder Benzon,

Secretair i Cancelliet Hans Bentzon,

- Assessor i Commercecollegiet Peter Blat,
alle af 15. Dec. 1679;
- Justitsraad, Præsident i Kjøbenhavn Peder Resen
8. Jan. 1680,
- Generalfiscal Christen Pedersen 12. Febr. 1680,
Cancelliraad ved Regjeringen i Hertugdømmerne, Amts-
forvalter Nicolaus Brugman og hans Broder,
der var brunsvigsk Capitain, 13. Febr. 1680,
- Landcommissair i Fyen, Præsident i Nyborg Claus
Rasch 2. Juni 1680,
- Anne Margrethe Iserberg, Albert Gylden-
sparres, 20. Mai 1674 (vel antedateret),
Hofjunker, Capitain Frederik Munchgaard 16.
April 1681,
- Geheime- og Kammerraad, Rentemester og Generalkrigs-
commissair Henrik von Støcken 25. Juni 1681,
- Assessor i Admiralitetscollegiet og Præsident i Under-
admiralitetsretten Christian Schiønning 29. Ok-
tober 1681.
- I en ny Protocol fortsættes med:
- Assistentsraad i Norge, Landcommissair Hans Chri-
stophersen Hiort 8. April 1682,
- Kirsten Schrøder, Henning Meyercrones, 8.
April 1682,
- Admiral og Admiralitetsraad Henrik Span 31. Dec. 1683,
Raad og Amtsforsvalter i Pinneberg Henrik Suhm s. D.,
Krigs- og Admiralitetsraad og Krigssecretair Jens Har-
boe og hans Broder, Oberst Andreas Harboe
3. Mai 1684,
- Major Mathias Brandt 7. Febr. 1685,
Generalmajor Andreas Fuchs 3. Okt. 1685,
Capitain Johan Albrecht von Peperlow 11. Mai 1686,

Overkrigscommissair i Norge Hans Rosencreutz
24. Dec. 1686,

Christian Anthon von Gramer til Hoyerworth 31. December 1686,

Vicelandsdommer i Laaland og Falster Christian
Herman Helverskov og hans Søster 24. Mai 1688,

Dansk Commissair i Moskov Henrik Butenant von Rosenbusch s. D.,

Diggreve i Oldenburg, Ritmester Anthon Günther
von Münnich s. D.,

Krigsraad, Generalauditeur i Norge Zacharias von Lemfort 13. Okt. 1688,

Kammerraad og Landrentemester i Oldenburg og Delmenhorst Christian Burchard von Felden
17. September 1689,

Børnene af afg. Peder Hansen Hovenbech 11. Jan. 1690 og

Oberst Mathias Nummesen 24. Mai 1688¹⁾.

Efter den ovenstaaende Formular (C), der ene og alene lød paa en Vaabenforlehning, dannedes andre med et afvigende, forøget Indhold. Den første af disse Afvigelser (D) er nogle latinske Vaabenbreve, Oversættelser af Formular C, men med en indsat Slutningspassus om, at Vedkommende, hans Børn og Afkom skulle være delagtige i og nyde alle de Adelen tilkommende Privilegier (iisdemqve privilegii, honoribus, dignitatibus ac immunitatibus, quibus prædicti coeteri horum nostrorum Regnorum principatuum ac ditionum nobiles nunc gaudent fruunturqve aut in posterum gaudebunt fruunturqve gaudere fruiqve, ipsum ipsosqve posteros ac

¹⁾ Den her tilhørende Concept har med Rødkridt en siden overstreget Paategning: Dette er casseret og skal ei indføres.

descendentes perpetuo ac in omne ævum volumus jubemus); Concepten til det første af disse Breve viser, at denne Passus virkelig er en af en anden Haand gjort Tilføielse til den oprindelige Formular. Saadanne Breve erholdt: Regjeringsraad i Oldenburg og Vicekansler Adolph Edzard de Petkum 31. Dec. 1680,

Peter de Sprechelsen af Dronningborg 6. April 1682¹⁾, Kammerraad, Overkrigscommissair, Amtmand i Pinneberg og Regjeringsraad i Hertugdømmerne Henning Weseman 13. Mai 1682,

Canonicus i Lybæk Reimar Peter de Rheder 23. Juni 1683,

Advocat ved Parlamentet i Paris og Secretair hos den franske Gesandt Carl Roulin 31. Dec. 1683; dette sidste Brev har dog en særlig høitidelig Indledning, der nærmer det stærkt til de tidligere, virkelige Adelsbreve (A.).

Snart efter denne Variation af C indføres en ny (E), idet der efter den i C anvendte Indledning tilføies: „... Allernaadigst have bevilget, at ikke alene han og hans rette ægte Livsarvinger, medens endog al deres Posteritet af Mand- og Kvindekjøn til evig Tid maa og skulle nyde og være delagtige udi alle de Privilegier, Fri-

¹⁾ Concepten viser, at her egentlig var opsat et virkeligt Adelsbrev, idet det hed: *ipsum liberosque ipsius legitimos qui nascentur eorumque descendentes utriusque sexus nobilium nostrorum collegio ac societate gratiose adscripsisse gentilemque simul clypeum ac arma gentilitia, ipsi prædictisque liberis ipsius legitimis eorumque descendentibus clementissime auxisse, ornasse, illustrasse, — men dette er rettet til: ipsi liberisque ipsius legitimis, qui nascentur eorumque descendentibus utriusque sexus gentilem clypeum et gentilitia insignia ornasse, illustrasse etc.* Ogsaa her er den oven citerede Slutningspassus en senere Tilføielse.

heder og Benaadinger, som vi den 11. Febr. Anno 1679 vores Betjente af den borgerlige Stand allernaadigst have givet, og have vi derhos til et ydermere sær kongelig Naades Kjendetegn benaadet dennem med saadant Skjold og Vaaben etc. etc.“ Af denne Art Breve udstedtes kun 3, nemlig:

Geheime-, Etats-, Justits- og Cancelliraad samt Geheime
Etats Secretair Conrad Bierman von Ehren-
schild 29. Okt. 1681,

Cancelliraad og tydsk Kammersecretair Thomas Bal-
tazar von Jessen s. D. og
Hans Bøefke 13. Mai 1682¹⁾.

Efter Indførelsen af Rangforordningen af 11. Febr. 1693 gjenoptages denne Formular (E), men i en noget ændret Skikkelse (F), navnlig ere Ordene „af den borgerlige Stand“ udeladte, idet det hedder: ... „maa og skulle være delagtige udi alle de Privilegier, som vi vores Betjente allernaadigst have meddelt eller herefter meddelendes vorde og samme ligesom andre vores Betjente til evig Tid nyde og have, saa at han, hans ægte Børn og rette Livsarvinger og Descendenter af Mand- og Kvindekjøn herefter for rette, indfødte, danske Adelsfolk af Alle og Enhver skulle agtes og holdes, og have vi hannem med følgende Skjold o. s. v. o. s. v.“ Efternævnte erholdt saadanne Breve:

Hofjunker Friedrik Weiberg og hans Søster 27. Juni
1693,

Dansk Secretair og Commissair i Stockholm Johan
Diderich Grüner 23. Dec. 1693,

¹⁾ Den sidste Concept er oprindelig kun en Gjentagelse af C, men deri er rettet og tilføjet Benaadningen med Betjentenes Privilegier som i de to her fornævnte Breve indført.

Raad og Gesandt i Regensburg Ditlef Nicolas Lø-
vencron 29. Juni 1695,

Assessor i Landretten i Oldenburg Johan Diderich
von Münnich 24. April 1697,

Niels Werenschiold 13. Nov. 1697 og

Assessor i Rentekammeret, Amtmand over Ringsted og
Korsør Amter Poul Moth 19. Aug. 1698.

En følgende Formular (G), der kommer til Anven-
delse i nogle latinske Breve, gaaer endnu et Skridt videre
i Retning af virkelige Adelsbreve, idet den tilføjer Ordet
„adelig“ foran „Betjente“ („ut ipse cum legitimis ipsius
liberis descendentesqve ab his legitimo matrimonio nepotes
nepotesqve et ex his propagatae rursus legitimi connubii
jure lineae utriusqve sexus aeterna serie omnibus privilegiis
ac immunitatibus gaudeant fruunturqve, quibus horum
nostrorum Regnorum Principatuumqve *nobiles officiales*
gaudent fruunturqve aut in posterum gaudebunt fruun-
turve imo illum illosqve horum nostrorum Regnorum
Principatuumqve nobilibus adscriptos pro talibus ab om-
nibus singulisqve haberi volumus jubemus etc. etc“).
Saadanne Breve bleve tildelte:

Oberst og Commandant for Befæstningerne i Oldenburg
og Delmenhorst Anthon Günther de Pottendorf
og hans Søster 23. Marts 1695,

Justitsraad Johannes Rudolph Ringelman 23.
Marts 1695,

Regjerings- og Consistorialraad i Oldenburg og Delmen-
horst Johannes Ludolph de Øtken og hans
Brødre 13. Juni 1696,

Viceadmiral Mathias de Paulsen 9. Febr. 1697 og

Justits- og Cancelliraad ved Overretten i Pinneberg Ja-
kob Henrik de Rosenschild 19. Aug. 1698.

Endnu et Skridt i samme Retning gjøres i de efterstaaende to Patenter (H), idet nu Ordet „Betjente“ helt udelades („ . . . Principatumqve nobiles gaudent . . .“), nemlig:

Etatsraad, Landkansler i Holsten Conrad de Wasmer
21. Sept. 1695 og
kongl. Raad Adrian de Temming 20. Sept. 1697.

Kortelig fremstillet have vi altsaa fra Christian V's Tid følgende Klasser af Breve:

- 1670-78 A-B. Ikkun Breve, der bestemt udtale en Ophøielse i Adelstand,
1679-90 C. Talrige Breve, der kungive kongl. Stadfæstelse paa et Vaaben,
1680-91 D. Nogle Breve, som give Vaaben og Delagtighed i Adelen's Privilegier,
1681-82 E. Et Par Breve paa de „Betjentene af den borgerlige Stand“ givne Privilegier og et Vaaben,
1693-98 F. Nogle Breve paa de „Betjentene“ givne Privilegier og et Vaaben,
1695-98 G. Nogle Breve paa de „de adelige Betjente“ givne Privilegier og et Vaaben,
1695-97 H. Et Par Breve paa de „de Adelige“ givne Privilegier og et Vaaben, Alt for sig og Efterkommere.

Det vil af dette eiendommelige Schema strax falde i Øinene, at medens en Indflydelse fra de kongelige Betjentes Privilegier 1679 og fra Rangforordningen 1693 er umiskjendelig, saa er der ikke mindste Spor til, at Danske Lovs Fremkomst 1683 har havt nogen Virkning paa Indholdet af Adels- og Vaabenbrevene, thi at Formularen E ikke blev anvendt efter 13. Mai 1682 tør

vistnok ikke tilskrives D. L. 1—2—11, da Loven i sin Indledning høitidelig stadfæstede Betjentenes Privilegier. Endvidere vil det sees, at der gjør sig en stadig Bestræbelse gjældende for at vende tilbage til de før 1679 anvendte virkelige Adelsbreve, men at de hinanden følgende Formularer dog ikke ligefrem afløse hinanden. Derimod kunne de yderligere deles i tre udprægede, hinanden afløsende Perioder:

1670 til Betjentenes Privilegier 1679: Rene Adelsbreve, fra Betjentenes Privilegier til Rangforordningen 1693:

Særlig Vaabenbreve,

fra 1693—1699: Vaabenbreve, der nærme sig Adelsbreve.

De to sidste Perioder adskille sig bestemt fra den første derved, at deres ovenstaaende Patenter alle have det fælles Præg, at de forsætlig søge at undgaae Brugen af Ordene „benaade med Frihed og Frelse“ eller „ophøie og optage udi Adelstanden“, men istedetfor høist tildele de samme Privilegier, som Adelen har, og befale, at Vedkommende skal ansees og holdes for (men ikke — være!) rette, indfødte Adelsfolk, og dette skyldes ingen Tilfældighed, thi hele Tiden, lige til Kongens Død, dukke i Ny og Næ virkelige Adelsbreve op, dels Naturalisation af fremmed Adel, dels Anerkjendelse af dansk Adel, dels ligefrem Ophøielse i adelig Stand. Saaledes udstedtes et Patent:

3. Mai 1679 paa Legitimation for Oberst Steen Andersen Bille (... „agtes, æres og holdes lige ved andre gamle, paa Fædrene og Mødrene af adelige Ahner og Slægter ægte fødte og baarne, Tourneer- og rette Riddermæssige Adelsfolk og nyde de samme Privilegier, Friheder og Benaadinger, som andre udi vore Riger og Lande ægte fødte og baarne Riddere og Svende

nu med benaadede ere eller i Fremtiden med benaadets kunde" . . .) med sin Faders, Hr. Anders Bille til Rosendals Vaaben.

13. Febr. 1680, Anna Berns, Frans Ludvig van de Wiemens Efterleverske til Mariager Kloster (. . . „hende, hendes Børn og deres ægte Livsarvinger og Afkom af Mand- og Kvindekjøn udi Adelsstanden at ophøie" . . .).
21. Jan. 1681, Hans von Lossow, hans Hustru og Søster (. . . „endel sine Forfædres adelige Herkomst for os især saaledes, at vi allernaadigst nøies og dermed tilfreds ere, allerunderdanigst beviist haver, end i hvilken Prøve om og Noget fattes skulde, ville vi slig Mangel selv af vores absolute og souveraine, kongelige Magt og Myndighed ved dette vores aabne Brevs Kraft allernaadigst erstattet og suppleret have, da have vi nu efter allerunderdanigst Ansøgning og Begjæring af sær kongelig Gunst og Naade allernaadigst bevilget og tilladt, saa og hermed bevilge og tillade, at de maa holdes og agtes som rette indfødte danske Adelsfolk og nyde de Privilegier og Friheder, som Andre af Adel nu nyde og have eller herefter nyde og bekomme kunde" . . .).
9. Juni 1682, Johan Monrath (. . . „sin adelige Herkomst baade paa fædrene og mødrene Siden for os især, saaledes at vi allernaadigst nøies og dermed tilfreds ere, beviist haver, udi hvilken Prøve om og end Noget fattes skulde, have vi slig Mangel selv af vores absolute souveraine, kongelige Magt og Myndighed ved dette vores aabne Brevs Kraft allernaadigst erstattet og suppleret" . . .).

2. Dec. 1682, De kongl. Raader, Brødrene Johan Hugo, Christian og afg. Friederich Lentes Børn (... „have bevist deres adelige Herkomst, som deres afgangne Fader af Keiser Ferdinando Tertio for hans sæere Meriters Skyld haver bekommet, da have vi efter allerunderdanigst Ansøgning og Begjæring allernaadigst bevilget og tilladt, . . . maa holdes og agtes for rette indfødte danske Ædelinge og lade sig herefter kalde og skrive von Lente og derhos nyde alle de Privilegier, som Andre af Adel nu nyde og have eller herefter nyde og bekomme kunde, og herved fuldkommen naturaliseret være“ ...).
11. Mai 1686, Capitain Henrik Christian Pultz (... „har bevist sin adelige Herkomst [og maa med sit Afkom] holdes og agtes for rette indfødte danske Ædelinge og nyde alle de Privilegier, Friheder og Benaadinger, som vores indfødte danske Adel nu nyder og haver, og vi dennem udi denne vores absolute souveraine Arveregjering allernaadigst forundt have eller herefter forundendes og bevilgendes vorde, og hermed fuldkommen naturaliseret være“ ...).
20. Juni 1691, Jakob Heubsch (... „være delagtige udi alle de Privilegier, som vi andre vores Ædelinge allernaadigst have meddelt eller herefter meddelendes vorde og samme ligesom andre vores Ædelinge til evig Tid nyde og have, saaledes at han, hans ægte Børn og rette Livsarvinger og Descendenter herefter for rette indfødte danske Adelsfolk af Alle og Enhver skulle agtes og holdes“ ...).
3. Jan. 1693, Major Hans Frederik Pultz (enslydende med det næstfornævnte).

7. Sept. 1695, Detlev og Conrad Revenfeld og deres Søster (... „in numerum nobilium Regnorum ac Principatum nostrorum non solum adscivisse“ ...)
- og
13. Sept. 1698, Etats-, Justits-, Cancelli- og Regjeringsraad Frederik Adolph Ehrencron, der var adlet af Kongen af Sverig (... „nunc quoque in ordinem ac numerum nobilium Regnorum Ducatumque nostrorum recepisse cooptasse“ ...).

Endelig have to Adelspatenter, til hvilke den gamle før 1679 anvendte, vidtløftige, latinske Formular er benyttet, nemlig:

Kongl. Raad Christoffer Gensch von Breitenau
8. Marts 1681 og

Borger i London Martinus Lyonfeld 28. Jan. 1693¹⁾.

Det er vistnok utvivlsomt, at disse sidste 12 Patenter virkelig hjemle dansk Adel, men hele Resten af de 1679-1698 udfærdigede Patenter giver efter min Opfattelse, som jeg ikke er ene om²⁾, kun en Art Ligestilling med Adelen eller ikke en Gang det. Imidlertid have ikke blot to fremragende Jurister, nemlig daværende Overretssagfører Salomonsen og cand. jur. Thomsen, i Ugeskrift for Retsvæsen 1881 henholdsvis S. 1 ff. og S. 385 ff. udtalt en ganske modsat Anskuelse, men selve Justitsministeriet har ved en i den nyeste Tid truffen aller-

¹⁾ Det er paafaldende, at denne Formular er tagen frem for hans Skyld, thi af hans ved Concepten endnu hosliggende Ansøgning sees, at han, der trods sit Navn, oprindeligt Martinus Lyonchar, var en dansk Mand, søgte om Skjold, Hjelm og andre adelige Friheder. De da sædvanlig anvendte Vaabenbrevs Formularer ere altsaa ikke blevne ansete som opfyldende Mandens Begjæring.

²⁾ Hist. Tidsskr. 5. I. 645, jvf. Pers. Tidsskr. 3. I. 151.

høieste Afgjørelse lagt en hermed samstemmende Opfattelse for Dagen, hvorom mere nedenfor. Begge de to nysnævnte Forfattere tillægge paa Forhaand Indskudssætningen i D. L. 1—2—11 samme overordentlige Betydning, som siden en Høiesteretsdom af 1885 fastslog, men de Resultater, de komme til, ere forøvrigt høist afvigende fra hinanden. S. udleder nemlig af D. L. 1—2—11, at der ved den i Forbindelse med Betjentenes Privilegier af 1679 indstiftedes en Art lavere Adel, bestaaende af fremmede Adelsmænd, der havde beklædt en Bestilling i Rangen, samt deres Efterkommere og de Betjente, der i Henhold til Privilegiernes § 3 fik Vaabenbreve, og deres Efterkommere, hvilken lavere Adel kun var i Besiddelse af den ved Privilegierne tilsikrede, til selve Bestillingen i Rangen knyttede personlige Ligestilling med Adelen, det ved D. L. 1—2—11 tilstaaede Værnething fælles med Adelen og saa det arvelige Vaaben, enten i Kraft af den fremmede Adel eller af Vaabenbrevet; dette Vaaben, mener S., hjemler den dog i Henhold til Indskudssætningen i D. L. 1—2—11 virkelig Adel. T. bestrider fuldstændig Rigtigheden af S.' Fortolkning og vil ikke godkjende en saadan Deling af Adelen i en virkelig Adel og en blot og bar Vaabenadel.

S. kommer ved Betragtningen af Kong Christian V's Patenter ind paa en hel heraldisk Undersøgelse, hvori han anfører, at den Hjelm, Kongen tildelte sine Betjente af den borgerlige Stand, netop er den samme, som findes benyttet i de fleste af Kongen før 1679 udstedte Adelspatenter (— den er som ovenfor (S. 322) paavist kun brugt i 3 af de 18 Patenter). Han lægger Vægt paa, at Kongen ved Vaabenbrevene smykkede Hjelmene med „allegoriske Emblemer“, hvilke mangle paa den i

Privilegierne afbildede Hjelm, som blev tildelt Betjentene i al Almindelighed (S. anseer altsaa disse „allegoriske Emblemer“, i Heraldiken benævnedes Hjelmtegn eller Hjelmmærker, for særlige Udmærkelsestegn og synes ikke at vide, at en Hjelm ligesaa lidt i god Heraldik kan forekomme uden Hjelmtegn som et Skjold uden Skjoldemærke; det hører ellers til Heraldikens allerførste ABC-Regler. Ved Privilegierne foreskriver Kongen ligesaa lidt sine Betjente, hvad de maatte anbringe ovenpaa deres Hjelm, som hvad de skulde sætte i Skjoldet; Kongen gaaer nemlig ud fra, at begge Dele vare forsynede for længe siden. Han fastslaaer kun en bestemt Form for selve Hjelmen og afbilder derfor kun denne Hjelm, uden noget Hjelmtegn, Hjelmdække eller andet Tilbehør). Endvidere mener S., at Hjelmene smykkedes „næsten altid med Kroner“ (— uheldigvis have af de første 31 Vaabenbreve ikke færre end de 14, noget nær Halvdelen, Hjelme uden Krone, idet denne erstattes af en simpel Hjelmpude, som dog ikke let kan opfattes som et Udmærkelsestegn, der gjør et borgerligt Vaaben adeligt, man mene saa forresten om Kronerne, hvad man vil). S. staaer i den Formening, at Ordene „benaade med Skjold og Hjelm“ og „forandre og forbedre et Vaaben“ have samme Betydning (— det første skulde dog nærmest synes at forudsætte, at Vedkommende ikke før har havt Skjold og Hjelm, det sidste derimod det stik modsatte, saaledes som det fremgaaer af det Vilhelm Mule tildelte Vaabenbrev; her bliver det hans Stamfader 1444 af Kong Christoffer givne Vaaben „forandret og forbedret“, idet hans hidtil førte Skjold anbragtes som Hjerteskjold i et helt nyt, større, af for-

skjellige Felter og Figurer dannet Hovedskjold. Derimod kan Udtrykket „benaade med Skjold og Hjelm“ maaske svare til Privilegiernes Udtryk „til et kongelig Naades Tegn forandre og forbedre“, idet dette sidste ret beseet ikke betegner andet, end at Kongen nu giver Embedsmanden Brev paa det selvsamme Vaaben, som han hidtil har ført af egen Magtfuldkommenhed eller som Arv efter sine Forældre. Her bliver i Realiteten det sidste Udtryk en Benaadning med Skjold og Hjelm). S. saavel som andre Jurister har den Opfattelse, at der ved Privilegiernes § 3 gaves Embedsmændene en udvidet jus insignium (— tværtimod, deres hidtil havde Frihed til efter eget For godt befindende at føre Hjelme paa Skak eller en face, med eller uden Traller, med 3, 4, 5, 6 eller 7 Traller, den blev nu indskrænket til, at de kun maatte bruge en Hjelm paa Skak med fire Traller. Følgelig tager S. fejl, naar han mener, at Vaabenbrevene gæve Embedsmændenes Vaaben større Lighed med Adelen end hidtil, hvilket var ret ugjærligt, da de hidtil havde været ganske ens. Vaabenbrevene fastslog snarere gennem deres udelukkende Anvendelse af firetrallede Hjelme en Ulighed).

Saavel S. som T. formene, at de særskilte Formularer, som ere anvendte i de ovenstaaende Grupper D og E, skyldes den Omstændighed, at de paagjældende Personer kun vare løst knyttede til Danmark, bosatte i Landsdele med egen Retsorden. Af Gruppe D var imidlertid 1 jydsk Godseier, 2 vare Embedsmænd i tyske Provindser, kun 2 synes helt at have været Udlændinge; af Gruppe E vare alle tilhobe danske Embedsmænd i

Centraladministrationen¹⁾. Der lader sig saameget mindre noget slutte af de Paagjældendes Stilling, som de øvrige Formularer ogsaa bleve anvendte til Embedsmænd i de tyske Lande og et virkeligt Adelsbrev blev tildelt en helt i Udlandet bosat (Lyonfeld).

Thomsen vil ikke godkjende den af Salomonsen opstillede Deling af Adelen i to Klasser med forskellige Rettigheder. Han finder ingen Føie til af den Omstændighed, at Patenterne efter 1679 ere skrevne efter en anden Formular end den hidtil anvendte, som da blev sat helt ud af Brug (jvf. dog S. 344), at slutte, at Patenterne ikke vedbleve at hjemle de samme Friheder som forhen. Man forlod efter T.' Formening nærmest den tidligere Formular, fordi den var for lang og vidtløftig, nu da man stod overfor sligt Tilfælde som paa een Dag at skulle udfærdige hele 8 Patenter. T. holder for, at det nærmest skyldes tilfældige Forhold, hvilken Formular der i hvert enkelt Tilfælde blev valgt, f. Ex. kunde den i de tre under Gruppe E opførte Patenter anvendte ene skyldes, at de vare conciperede af en anden end den sædvanlige Skriver eller Secretair. Selve Paastanden om den dobbelte Art Adel forkaster T. bl. A., fordi Vaabenbrevene ikke altid kun bleve tildelte Embedsmænd i Rangen, men enkelte Gange endog helt udenfor Embedsstanden staaende Personer, (f. Ex. Peder de Sprechelsen), idet det forekommer ham utænkeligt, at de Personer, hvem en saa udmærket Naadesbevisning blev tildelt, ikke derved skulde opnaae de adelige Rettigheder, som tilkom selv den laveste Embedsmand eller betitlede Person i Rangen, ja endog hans Hustru og Børn. Mule's Patent

¹⁾ Hans Boefke blev 1684 Assessor i Commercecollegiet.

viser desuden, at det ikke kunde være Meningen at indlemme ham, der ved sin Fødsel tilhørte den egentlige Adel, i en lavere Adelsklasse. Følgelig hævder T., at Vaabenbrevene gav fuld Adelsret.

Ret naiv er nu den fremsatte Formodning om, at den ældre Formular for Adelsbreve blev afskaffet som altfor vidtløftig, da der paa een Dag skulde udfærdiges 8 Patenter. Som om den Omstændighed, at disse 8 Patenter vare underskrevne af Kongen paa een Dag ogsaa nødvendiggjorde, at de vare opsatte og renskrevne samme Dag. Der laa et Tidsrum af sex Uger imellem Udstedelsen af Privilegierne og af de første Vaabenbreve; der havde altsaa været rigelig Tid til at opsætte de otte Patenter, selv om der havde foreligget en Nødvendighed for, at de skulde underskrives alle 8 samtidig og det netop den 20. Marts 1679, hvad der naturligvis neppe gjorde. Et Contoir, der var saa lidet overbebyrdet med Arbeide, at det indførte samtlige disse 8 Patenter hvert for sig fra først til sidst i sin Copibog, skjøndt de alle 8 Ord til andet lød ens, har neppe foretrukket at udtænke en ny Formular fremfor at afskrive en ældre, fordi denne var lidt vidtløftigere. Man kunde jo blot have udeladt nogle af den ældre Formulars mange meningsløse Gjentakelser, istedetfor at man nu valgte den eiendommelige Udvei at stryge selve Kjernen i den ældre Formular, Ophøielsen i Adelsstanden, saa at kun den tomme Skal, Benaadelsen med Skjold og Hjelm blev tilbage. Det skulde synes, at da der paa een og samme Dag blev udfærdiget de to første Breve med den nyindsatte Bevilling paa at nyde til evig Tid de Betjentene af den borgerlige Stand givne Privilegier og saa et ganske almindeligt Vaabenbrev (Chr. Schiønnings) uden

denne Bevilling, maatte en Tilfældighed her være udelukket, og undersøger man Concepterne til disse Breve, der ligesom alle de øvrige Concepter til Vaabenbrevene findes i Rigsarkivet, vil man kunne overbevise sig om, at alle disse 3 Concepter ere opsatte med een Haand, en Haand, der atter og atter gaaer igjen i Concepterne lige til 1691. Endelig kan den Omstændighed, at Kongen benaadede Personer, der endog stode under den laveste Embedsmand i Rangen, med Vaabenbrev, aller bedst forekommer det mig, bruges som Bevis paa, at Vaabenbrevet slet ikke var saadan en udmærket Naadesbevisning, og det samme gjælder Vilhelm Mules Patent, der er et klart Bevis paa, at et Vaabenbrev er et Vaabenbrev og intet Andet, navnlig ikke et Adelsbrev; thi en født Adelsmand kan ikke adles om igjen, uden at han paa en eller anden Maade har forspildt sin Adel, men herom mæler Mules Patent ikke et Ord. Derimod kunde en Adelsmand meget godt søge om og erholde en Udvidelse af sit Vaaben, og det var netop det, Mule gjorde og fik. Men er Vilhelm Mules Patent ikke et Adelsbrev, kan jeg ikke see nogen Føie til at antage, at de øvrige, med dette enslydende Patenter vare Adelsbreve.

Jeg skal nu søge at paavise, at dette Vilhelm Mules Patent ingenlunde er det eneste foreliggende Bevis paa, at Kong Christian V's Vaabenbreve aldeles ikke vare Adelsbreve.

Da Adelsmanden Ove Lange i 1672 ønskede at ægte den uadelige Jomfru Abigael Christoffersdatter, androg han Kongen om, at hun maatte nyde hans Rang og deres Børn hans adelige Rettigheder ubeskaarne. Herpaa resolverede Kongen ved det den 15. Juli s. A. udstedte Vielsebrev, at da den borgerlige

Stands Privilegier udsletter Alt, hvad i hidtil udgangne Recesser og Mandater fandtes om Ufri Folk, den borgerlige Stand til Forkleinering, ligesom den senest udgangne Rangforordning formelder, at Hustruen følger sin Mands Condition, behøver Ove Lange til sin, sin tilkommende Hustrus og forventede Børns Stands Forsikkring intet videre, men efter hans Ansøgning forordner Kongen endnu til Overflod, at hans Hustru skal følge hans Condition og vinde hans Rang og deres Børn føre hans Skjold, Vaaben og adelige Stammenavn og i alle Maader lige ved andre paa Fædrene og Mødrene indfødte danske Ædelinge agtes og holdes, under 1000 Rdl's. Straf til de Fattige¹⁾. Med denne klare bestemte Udtalelse for Øie er Hensigten med Udstedelsen 7 Aar senere af Privilegierne for kongelige Betjente af den borgerlige Stand ikke tvivlsom. Hvad enten man kalder dem et Forsøg paa at hæve den borgerlige Embedsstand op i Adelen eller paa at trykke Adelen ned i Borgerstanden, saa var Meningen i hvert Fald tydelig nok den at skabe en Modvægt mod den gamle Arveadel ved Oprettelsen af en nærmest personlig Embedsadel, der i ydre Henseende ganske skulde være den gamle Adels Lige, men som bestandig skulde være afhængig af Kongen derved, at dens Adelsskab helt og holdent var knyttet til Embedet. Men er dette Privilegiernes i § 1 og 2 bestemt udtalte Tanke, bliver det dog aldeles urimeligt at antage, at Kongen har havt den Hensigt ved § 3 at indstifte en arvelig Adel af nogensomhelst Art og saaledes selv kvæle sit eget Værk i Fødselen, og ikke mindre urimeligt, at Kongen skulde gjøre en saa udmærket Naadesbevisning som

¹⁾ Norske Reg. XII. 592 f.

en Standsophøielse for Tid og Evighed tilgængelig for en hvilkensomhelst Embedsmand, der blot bad derom og saa forresten vilde betale, hvad Æren kostede, hvorom Privilegiernes § 3 viselig tier stille. Selvfølgelig var det ogsaa ret usandsynligt at antage, at denne Paragraph saaledes skulde tilsige en Standsophøielse, der fuldstændig vilde stille Vedkommende udenfor Privilegierne, da disse jo udtrykkelig betegnes som givne Betjentene „af den borgerlige Stand.“

Men Privilegiernes § 3 mæler nu heller ikke et eneste Ord om en saadan Standsophøielse. Kongen fastsætter deri kun en Hjelm af en bestemt Facon, som enhver Embedsmand maa føre paa sit Vaaben. Kongen gaaer her ud fra den borgerlige Stands Vaaben-Brug som en given Sag, og saa lover Kongen endvidere, at enhver Embedsmand, der ønsker at erholde dette sit Vaaben af Kongens Haand som „et Naades Kjendetegn“, skal faae dette Ønske opfyldt; derimod knyttes der ikke en eneste Særrettighed hertil; den Embedsmand, der erholdt Vaabenbrev, var ikke en Smule finere paa Straa — i Stand, Rang eller Titel — end den, der ikke vilde begjære en slig, ret bekostelig Luxus; begge vare de og vedbleve de at være Betjente af den borgerlige Stand.

Naar Kongen tilbyder Betjentene at give dem deres egne Vaaben som et kongelig Naades Tegn, et Udtryk Kongen havde taget ud af sine Adelsbreve, saa vil han aabenbart derved give Betjentene et Symbol paa de dem alle i Almindelighed ved Privilegierne tilstaaede adelige Friheder, den personlige Ligestilling med Adelen, ganske som han i Adelsbrevene tildelte Skjold og Hjelm som Symbol paa Frihed og Frelse. Og den Omstændighed, at Kongen gav Betjentene et Brev, der hjemlede

dem og deres Efterkommere Ret til at bruge disse Symboler — intet Andet — til evig Tid, var ligesaa lidt en Ophøielse i Adelsstanden, som den Omstændighed, at Kongen ved § 3 godkjendte enhver Betjents Brug af Vaaben, var ensbetydende med, at hver Embedsmand herefterdags var en virkelig Adelsmand. En Konge kan bestemme, at hans Overhofmarskal paa sin Uniform skal bære Amtmands-Epauletter, men denne bliver dog visselig derfor ikke Amtmand, og dette Forhold vilde aldeles ikke forandres, selv om det forøvrigt ret usandsynlige Tilfælde indtraf, at det behagede samme Konge at gjøre denne Udmærkelse arvelig i Overhofmarskallens Slægt. Dennes Medlemmer vilde dog ingensinde blive Amtmænd alene i Kraft af de Epauletter¹⁾.

Det er ubestrideligt, at de første fra 1679 af udstedte Vaabenbreve ikke i deres Ordlyd tilkjendegive sig som Adelsbreve. Denne Betydning kunde der tidligst blive Tale om efter 1683, ved at bringe dem i Forbindelse med Indskudssætningen i D. L. 1—2—11. Med denne Indskudssætning og dens Fabeln om Retten til adelig Skjold og Hjelm maatte Vaabenbrevenes Betydning som Adelsbreve staae og falde. Vaabenets Egenkab af „adeligt“ skulde da fremgaa af, at Hjelman i Vaabenbrevets Text betegnes som „aaben adelig Tourneerhjem“. Nu er det alt paavist, at dette saavel i Christian V's Adels- som Vaabenbreve overalt anvendte Udtryk er aldeles betydningsløst allerede af den Grund,

¹⁾ Det bemærkes, uden at jeg forøvrigt vil lægge nogen Vægt derpaa, at i flere af Concepterne til de første 8 Vaabenbreve (Moths, Mecklenburgs og Rosenørns) har Modtageren først været tituleret „Edle og Velbyrdige“, men disse Ord ere omhyggelig udstregede igjen.

at det som Adelsbrevenes Vaabentegninger vise, er et ganske løst Begreb og i Vaabenbrevene netop overalt ikke er en adelig Hjelm, men den Betjentene af borgerlig Stand forundte Hjelm. I Adelsbreve fra før Christian V's Tid vil man forgjæves søge Udtrykket „aaben adelig Tourneerhjelm“. Enten har man aldeles ikke lagt Vægt paa Hjelmens Benævnelse eller Udseende, eller ogsaa har man med god Grund ment, at Skjold og Hjelm's Egenskab af adelig tilstrækkelig tydelig fremgik af den foran i Brevene forundte Frihed og Frelse og altsaa ikke behøvede særskilt Omtale. Forøvrigt kan der selv fra en nyere Tid, ja lige fra Nutiden, hentes Beviser nok paa, at Skjold og Hjelm aldeles ikke har den Betydning, man med Danske Lov i Haanden har villet tillægge dem. Gang efter Gang er der udstedt Adelsbreve, i hvilke der ikke mæles et Ord om Skjold og Hjelm, og det ikke blot, hvor Talen var om Naturalisation af en fremmed Adelslægt, idet man her til Nød kunde gaa ud fra, at den ogsaa her til Lands maatte føre sit fremmede Vaaben, men ogsaa hvor det gjaldt rent vaabenløse Slægter; som f. Ex. von Beck og Jerichau; efter deres Adelsbreve ere de adelige, efter D. L. 1—2—11 derimod ikke, thi de besidde ikke adelig Skjold og Hjelm. Til Overflod har selv Kong Christian V leveret Bevis paa, at D. L. 1—2—11 for Indskudssætningens Vedkommende ikke maa tages alvorligt; thi i Rangforordningerne af 11. Febr. 1693 og 11. Febr. 1699 hedder det: De Personer, som betjene eller have betjent nogen af de udi i de trede første Klasser specificerede Charger, hvad Herkomst de og kunne være af, hvad heller de ere vore fødte Undersaatter eller Fremmede, skulle for sig, deres Kvinder og Børn og Afkom

til evig Tid (1699: være og holdes for ældgammel Adel og) nyde, den ene som den anden, lige Privilegier, Ære og Værdigheder og Prærogativer, enten de af Kongerne ere benaadede med Skjold og Hjelm eller ei. De udi de fire (1699: sex) sidste Klasser specificerede nyde de Privilegier, som vi den 11. Febr. 1679 vore Betjente allernaadigst givet have, saavel som hvis i vores Lovs første Bogs 2 Capitel 11 Artikel meldes.

Disse Rangforordningers Tilsidesættelse af Skjold og Hjelmets Betydning staaer i afgjort Modsætning til D. L. 1—2—11, efter hvilken jo selv den høieste Embedsmand af borgerlig Stand først blev adelig, naar han gjennem et Vaabenbrev havde erhvervet sig og sine Børn og Afkom Ret til adelig Skjold og Hjelm.

Før jeg forlader Skjold og Hjelm, maa jeg have Lov til at citere en brav gammel Jurists Forklaring af disse Emblemer¹⁾: Skjoldet er Skiltet, paa hvilken Vaabenet er malet. Hjelman staaer oven paa Skjoldet og var fordum indrettet til at bedække Hovedet med. Trallerne paa Hjelman eller de Bøiler, som bedækkede Ansigtet, og hvorimellem man saae, afgive især Kjendtegnene paa Fornemheden, saaledes maa Greverne have 11 Traller paa deres Hjelm, Baronerne 7, kongelige Betjente i Rang 4. Tallet paa Adels Traller er ikke fastsat. Den gamle Adel bruger sine Forfædres²⁾. Den nyere Adels bestemmer Kongen i Patentet, hvor altid (!) findes en Tegning af hele Vaabenet; saa meget kan man sige, at høiere end 6 Traller maa de ikke føre,

¹⁾ P. K. Trojel: Commentair eller Forklaring over Danske og Norske Lovs første Bog.

²⁾ Disse førte hyppig slet ingen Traller, men lukkede Helme!

det vilde stride mod Friherrernes Privilegier, og ringere end 5 skjøtte de vel ikke om, siden blotte Rangspersoner maa have 4. Hjelmens Stilling er ogsaa et Tegn paa Fornemheden. Grever og Friherrer maa have den lige for staaende. Kongelige Betjente skulle have den paa Skak, Adels Hjelms Stilling bestemmer Kongen¹⁾.

Eet er denne Forklaring ialtfald god til, nemlig til at vise, at selv en Jurist har havt Øie for, at en dansk „aaben adelig Tourneerhjelms“ er et ret elastisk Begreb, og dog gjøres det endnu i vore Dage gjældende, at denne Hjelms kan bruges til Viser paa den Guldvægt til Afveining af dansk Adelsret, som D. L. 1—2—11 skulde afgive.

Mon virkelig Nogen for Alvor vil hævde, at et Diplom, der til evig Tid tillægger Vedkommende og hans Slægt de Rettigheder, der tilkomme Betjente af den borgerlige Stand, er et Adelsbrev? Det vilde være ligesaa meningsløst som at tro, at et Patent, der gav en Mand friherrelige Privilegier, i Virkeligheden var et Grevepatent. De nævnte Diplomer (Gruppe E) tillægger jo udtrykkelig vedkommende Slægter til evig Tid den Ligestilling med Adelen, som Privilegierne tillagde den borgerlige Betjent for sin Person, men hermed er det ubetinget uforeneligt at antage, at den til denne Begunstigelse knyttede Hjelms og Skjold skulde betegne en virkelig Optagelse i Adelsstanden. Diplomet hensætter tvertimod til evig Tid vedkommende Slægt blandt Betjente af den borgerlige Stand. Kan der forlanges noget bedre Bevis for, at de simple Vaabenbreve, der

¹⁾ Rigtignok aldrig i Patenternes Text, der bestandig kun har „en aaben adelig Tourneerhjelms“.

afgjort staa tilbage for de nysnævnte, idet de intet-
somhelst Andet give end et Vaaben, ikke ere Adels-
breve.

I en Forhandling, jeg for en Del Aar siden førte
med et fremragende Medlem af en af de nulevende
Vaabenbrevsslægter, blev det fra hans Side med Styrke
gjort gjældende, at Vaabenbrevene virkelig maatte være
Adelsbreve, thi de vare stemplede til Taxt 200 Rdl.,
ganske som et Adelsbrev.

Rent bortset fra, at det ikke kan opfattes som
andet end en ret grundig Falliterklæring, naar man med
sit foregivne Adelsbrev i Haanden skal paakalde en
Stempellov for at faae Adelsskabet bevist, kan den frem-
satte Betragtning alligevel ikke godkjendes. Da den
1679 gjældende Stempellov af 8. Nov. 1660 udkom,
vare Vaabenbrevene endnu ikke opfundne, det var altsaa
formeget forlangt, at de skulde være særskilt rubrice-
rede i den. Følgelig stemplede man dem, da de frem-
kom, efter den Taxt, der efter Brevenes Art laa nær-
mest, hvad der ubestridelig kun kunde være: „Et
Adels Brev 200 Rd.“; men allerede Aaret efter, 28. Mai
1680, udkom en ny Stempellov, og deri forandres Ord-
lyden af den nysnævnte Taxt til:

Adelige Vaaben	}	Breve 100 Rd.,
Naturalisations og		
Legitimations		

hvad der gjentoges uforandret i Stempelloven af 31. Jan.
1691.

Det er vistnok ikke nogen Tilfældighed, at Taxten
blev nedsat til det halve, samtidig med at Ordet „Adels-
brev“ afløstes af „Adeligt Vaabenbrev“. Det nedenfor

anførte Brev lader skimte, at hele denne Opfindelse af Vaabenbreve for borgerlige Embedsmænd var en Foranstaltning, der i ikke ringe Grad havde den forarmede Statskasses Tarv for Øie, hvorfor Kongen ikke indskrænkede sig til at tilsige en saadan Naade, men endog paanødte sine Embedsmænd en Begjæring om Løftets Opfyldelse. Da Embedsmændene imidlertid hurtig maatte faae Øinene op for, at Vaabenbrevene kun vare en hul Skal uden reelt Indhold, kjølnedes Interessen for disse kostbare Breve. Kongen søgte da først at fremkalde den paany ved at nedsætte Taxten til det halve, og da heller ikke dette Middel virkede, nødtes han til lidt efter lidt at opgive sit i de kongelige Betjentes Privilegier indtagne Standpunkt: Embedsmændene — med eller uden Vaabenbrev — ikke Adel, men en med Adelen ligestillet Klasse, idet disse hidtil rent personlige Privilegier nu knytttes til visse Vaabenbreve som et arveligt Gode, ovenikjøbet i Udtryk, der efterhaanden mere og mere tilsløre Forskjellen mellem de to Klasser. Denne Overgang skeer saa trinvis, som ovenfor paapeget, at det ikke er let at afgjøre hvor Vaabenbrevene hørte op og Adelsbrevene begyndte, især da Ordene bestandig bleve satte saaledes paa Skruer, at maaske strengt taget alle Grupperne fra C til H kun ere at ansee for Vaabenbreve; det synes i alt Fald, som ret strax skal blive paavist, at have været det daværende Cancellies egen Opfattelse. Ikke i et eneste af dem bruges det af Kongen før 1679 altid anvendte, bestemte og klare Udtryk „ophæve og ophøie i vore Rigers og Landes Adel“.

Det efterstaaende Brev, dateret Regensburg ^{24/3} (^{5/4}) 1679, fra den danske Diplomat Hugo Lente til hans

Broder Christian Lente¹⁾ belyser ret godt, hvilken Opfattelse de kongl. Betjente selv havde af Tilsagnet i Privilegiernes § 3:

Je repondis il y a 8 jours à la lettre, qu'il vous a plu m'ecrire du 20 de Mars et à ce, que je m'en souviens, je vous satisfis alors sur tous les points hormis les deux derniers, dont l'un contenoit la nouvelle de Copenhaguen, que Sa Mté. vouloit élever au rang des nobles tous ceux, qui sont en son service et qui ont deja rang, et que vous croyiés, que j'étois de ce nombre et que pour cela vous trouviez à propos, que je me servisse de cette occasion, et que vous y consenties de votre part par un petit reste d'ambition, que vous y avies. Sur quoy je ne dois point obmettre de vous dire, que premièrement je ne crois point être de ce nombre ayant tousjours été employé icy de Sa Mté. non comme Roy mais comme Duc de Holstein, et encor que pour la dernière commission, que j'eus à Francfort, et pour deux ou trois autres à la cour de Saxe j'aye eu mon caractère de la part de Sa Mté. comme Roy, je ne crois pourtant que cela importera tant que l'on songera à moy pour le rang à Copenhagen. *Au moins graces à Dieu jusques icy l'on ne m'a point demandé d'argent pour cela et l'ordonnance du Roy à ce sujet ne s'est point étendue jusques à à moy. Mais si l'on m'en ecrit quelque chose ou que l'on m'envoye une certaine ordre du Roy pour cela, comme j'apprends, que l'on à fait aux autres, c'est alors, que j'y songeray. Cependant il ne faut point, que nous derogions en aucune manière à la noblesse, que nous avons par la grace de l'empereur de feu nostre père*

Altsaa Hugo Lente, om hvis Ambition der ikke er Grund til at tvivle, var ikke lysten efter et af de nye Vaabenbreve, fordi han ansaae Modtagelsen af et saadant for en Nedværdigelse for det Adelskab, han havde arvet efter sin af Keiseren adlede Fader; og ved denne Op-

¹⁾ Chr. Lentes Breve i Rigsark. Fasc. XII. 26.

fattelse holdt han aabenbart fast, thi 2 Aar efter, i Dec. 1682, bleve han og hans Brødre indlemmede i den danske Adel, og det ved et virkeligt Naturalisationsbrev. Der siges endvidere om Overrentemester Peter Brandt, at han 1679 blev nobiliteret og derefter 1690 fik sin Adel fornyet¹⁾, og virkelig findes i Tydske Cancellie en med samme Haand som i andre lignende Concepter fra den Tid opsat Udkast til et saadant, meget vidtløftigt latinsk Fornylespatent, hvori efter en lang Indledning, der blandt Andet bestaaer af en Lovtale over hans utrættelige Iver, ubestikkelige Troskab, overordentlige Omhu og Retskaffenhed og udmærkede og nyttige Arbeide som Overrentemester, Overzahnmaster og Deputeret i Landetatens Commissariat under Rigets vanskeligste Forhold og i andre saare vigtige Hverv, fremhæves, at Kongen tilforn, 5. (!) Dec. 1679, har tildelt ham og hans ægte Arvinger Adelskab samt alle Adelen tilkommende Udmærkelser, Værdigheder, Rettigheder og Privilegier og tilstaaet ham Slægt-Vaaben eller Mærke, samt optaget ham i Tallet af Dannebrogordenens Riddere, men paa det det ydermere maa staa fast, hvad Meningen er med det ham tildelte Diplom, og paa det Leiligheden maa betages Alle til at udlægge den kongelige Mildhed og Naade anderledes og ved Fortolkning sætte snævrere Grændser for Kongens Gunstbevisninger end den kongelige Mening og Hensigt er, saa erklæres ved nærværende Brev, at Kongen har optaget ham og hans Arvinger i sine Rigers og Hertugdømmers Adelsstands ridderlige Orden, ganske som om de vare fødte af fire Ahner af adelig Hus og Stamme

¹⁾ Biogr. Lex. III 10.

paa fædrene og mødrene Side etc. ¹⁾ Diplomet slutter med en venlig Bøn til alle fremmede Magter, Konger, Fyrster og frie Republikker og en alvorlig Befaling til Kongens Under-saatter af enhver Stand under Straf af 50 Mark Gulds Bøde, Halvdelen til Kongens Kasse og Halvdelen til Adelsmanden Peder Brandt selv, at de ikke handle imod dette Diploms Befaling. — Her, skulde man synes, fore-

¹⁾ . . . Clementer ergo respicientes et perpendentes indefessum studium, incorruptam fidem, singularem curam atqve integritatem ac insignem et utilem operam, qvam nobis Regnisqve ac ditionibus nostris summus ærarii nostri præfectus et consiliarius rationum nostrarum nec non supremorum armaturæ militaris nostræ inspectorum unius græte fideliterqve nobis dilectus dominus Petrus Brandt eqves, hæreditarius in Petersdorff difficillimis Regni nostri temporibus, non minus in commissis sibi gravissimis negotiis, qvam in qvibusvis aliis occasionibus, belli et pacis tempore, prompte et constanter hæctenus probavit imposterumqve probaturus est, illi antehac cum legitimis suis hæredibus nobilitatem contulimus, atqve omnem præeminentiam, dignitatem, jura ac privilegia nobilibus competentia ut et arma sive insignia gentilitia prout id in diplomate nostro Hafniæ die 5 mensis Decembris anni 1679 dato fusius expressum est, gratiose concessimus illumqve præterea in numerum eqvitum ordinis nostri de Dannebrog cooptavimus. Ut autem de sensu dicti diplomatis nostri amplius constet, omnibusqve occasio præscindatur, clementiam ac gratiam nostram Regiam secus explicandi atqve beneficia nostra angustioribus interpretationis limitibus circumscribendi, qvam mens ac intentio nostra Regia est, idcirco hisce patentibus nostris literis insuper declaramus, nos deliberato animo, sano consilio, ex certa scientia et plenitudine potestatis Regiæ dictum summum ærarii nostri præfectum Petrum Brandt cum suis legitimis hæredibus descendentibus liberis, eorumqve hæredibus maribus ac foeminis in ordinem nobilium eqvestrem Regnorum nostrorum ac Ducatum recepisse, prout scienter et vigore hujus diplomatis eundem cum dictis suis legitimis hæredibus in linea descendente, utriusqve sexus, in ordinem nobilium eqvestrem dictorum Regnorum nostrorum ac Ducatum recipimus, eo plane modo ac sensu, tanqvam de domo et prosapia nobilium a qvatuor paternis et maternis avis procreati essent etc. etc. . . .

ligger endelig et klart Bevis for, at Vaabenbrevene af allersimpleste Art, thi andet havde Peter Brandt ikke faaet 15. Dec. 1679, vare fuldgyldige Adelsbreve; men allerede dette nye Diploms overdrevne Udtryk, som skyde rent over Maalet, saavel som det ganske meningsløse i at give ham et nyt Adelsbrev, hvorved han optages i Adelsstandens ridderlige Orden i samme Aandedræt, som det erklæres, at der alt 1679 var bleven meddelt ham fuldt Adelskab, maa gjøre En mistænksom, og denne Tvivl bestyrkes yderligere ved, at Concepten kun bærer Aarstal, men har et udfyldt Rum til selve Dagen. Man vil da ogsaa forgjæves søge Brevet indført i Lehnscontoirets Protocol over adelige Patenter eller i Tydske Cancellies egne tilsvarende Protocol-Rækker, de saakaldte „Inländische Registranten“ og „Patenten“. Brevet synes saaledes aldrig at være bleven udfærdiget, og Alt, hvad Concepten kan lære, bliver da det stik modsatte af, hvad en Original vilde have bevist. Nu lære vi kun deraf, at Vaabenbrevene alt af Samtiden fortolkedes som det, de virkelig vare, — Vaabenbreve og intet Andet, og at Brandt derfor har søgt at faae sit Vaabenbrev erstattet med et Adelsbrev in optima forma; men at dette Forsøg, skjøndt det reistes af en saa indflydelsesrig Mand som Brandt, er strandet, sandsynligvis paa Modstand fra Kongens Side. Om denne Modstand har været begrundet i, at Brandt som adlet 1679 ikke kunde adles paany, eller i, at Kongen ikke har villet unde Brandt andet end det Vaabenbrev, han havde faaet 1679, faaer at staae hen.

Medens de Embedsmænd, der stode Tronen nær, ikke kunde være i Tvivl om Vaabenbrevenes sande Natur, gjaldt det samme naturligvis ikke lavere Embedsmænd i fjerne Provindser. Der er bevaret en Ansøgning af 22.

Marts 1697 fra Diggreve i Oldenburg Anthon Günther von Münnich, der 24. Mai 1688 havde erholdt et almindeligt Vaabenbrev: i Ansøgningen siger han, at Kongen for nogle Aar siden „mir dero unwürdigen doch getreuwen Diener undt Untertahnen die hohe Gnade wiederfahren lassen undt mich wieder in den Aadelstandt erhoben haben“, hvorfor han under Paaberaabelse af sin gamle adelige Herkomst fra Sachsen beder Kongen „meinem Bruder solche Dignität mit teihlhaftt zu machen undt demselben durch einen allergnädigsten Nebenbrief in den Aadelstandt zu setzen auch dass mir bereitso allergühtichst erteihlete Waapen undt Stammahm zu conferiren“. Broderen erholdt derefter et af de 1697 brugelige Vaabenbreve med arvelig Delagtighed i „Vore Betjentes“ Privilegier og Ret til at agtes og holdes for rette indfødte danske Adelsfolk. Det sachsiske Adelskab synes Kongen ikke at have reflecteret paa, derom mæles der i alt Fald ikke Ord hverken i det ene eller i det andet Patent.

Denne sidste Ansøgning kan ifølge sin Natur ikke ret vel opveie de modsatte Opfattelser, som kom til Orde fra Lentes og Brandts Side, men det ligger dog nær at spørge, hvorledes opfattedes de forskjellige Patenter i selve det Contoir, hvor de conciperedes, bleve renskrevne, hvorfra de forelagdes Kongen til Underskrift og expederedes til Modtagerne, og paa dette Spørgsmaal kan der gives fyldestgørende Svar. Cancelliet var fuldkommen paa det Rene med, hvad et Adelsbrev, et Naturalisationsbrev og et Vaabenbrev var, nemlig helt forskjellige Expeditioner, af hvilke de to første kundesammenfattes under „Adelsbreve“, men det sidste ikke, det var kun „Vaabenbrev“. Som alt berørt, haves i Rigsarkivet Con-

cepterne, som høre til de to Protocoller over Christian V's „Adelige Patenter“. Disse Concepter bære alle paa Bagsiden en samtidig Paategning om Modtagerens Navn, Brevets Art og Datum. Alle Concepterne før 1679 betegnes som „Adelsbrev“, „Adelige Patent“ eller „Adelige Brev“, et (de Gelder) kaldes „Nobilitations Brev“ og et (Johan Wibe) „Legitimations Brev“. Efter 1679 betegnes kun følgende Concepter paa lignende Maade:

Steen Andersen Bille — Legitimationsbrev.

Anna Berns — Nobilitations Brev.

Hans von Lossow — Adelig Naturalisations Brev.

Chrf. Gensch von Breitenau — Nobilitations Brev.

Johan Monrath — Naturalisations Brev.

Lente — ligeledes.

Carl Roulin — Adels Brev.

Henr. Chr. Pultz — Naturalisations Brev.

Hans Fred. Pultz — ligeledes.

Martinus Lyonfeld — Adels Brev.

Conrad de Wasmer — Adels Brev.

Brødrene de Øtken — Adels Brev.

Fred. Ad. Ehrencron — Adelig Naturalisations Brev.

Samtlige øvrige Concepter bære paa Bagsiden Betegnelsen „Vaaben Brev“, som fra 31. Oct. 1686 ombyttes med „Adelige Vaaben Brev“¹⁾).

Det vil sees, at først efter 1693, da Rangforordningens nye Bestemmelser om de 3 første Rangklassers Arveadel ere udstedte, bliver Cancelliet usikkert i sine Betegnelser:

¹⁾ Aabenbart ikke for dermed at betegne en Forandring af Brevenes Art, men snarest som en ret naturlig Følge af, at de i Stempeloven vare opførte saaledes.

de Øtkens Brev betegnes som Adels Brév, skjøndt de andre enslydende Patenter kun angives at være „Adelige Vaaben Brev“; de Was m e r s kaldes „Adels Brev“, men de Temmings „Adelige Vaaben Brev“. Jakob Heubsch og Revenfeld reduceres til „Adelige Vaaben Brev“, skjøndt Brevene efter deres Indhold skulde antages at være virkelige Adels Breve ¹⁾. Det var aabenbart paa Slutningen lykkedes at sætte Patenternes Indhold saaledes paa Skruer, at selv Cancelliet ikke længere kunde finde ud af, hvad der var Adelsbreve, og hvad der var Vaabenbreve, end ikke ved Hjælp af D. L. 1—2—11 og Rangforordningerne. At der fra først af har været en skarp Grændse dragen imellem Adelsbrevene og Vaabenbrevene er hævet over enhver Tvivl. Det fremgaaer ogsaa klart af en gammel Fortegnelse over alle de udfærdigede Expeditioner ²⁾, nedskrevet af selve den Haand, som dengang opsatte de fleste Adels- og Vaabenbreve, i Concept saavel som i Original. Den synes forfattet 1682, men er fortsat til 1684; uændelig betegnes den som „Ordens Breve“, men inden i er den delt i følgende Afdelinger: 1 „Grevelige Patenter“, 2 „Grevelige Lehns Breve“, 3 „Friherrelige Patenter“, 4 „Friherrelige Lehns Breve“, 5 „Riddere af Elephanten“, 6 „Riddere af Dannebrog“, 7 „Adels Breve“, 8 „Vaaben Breve“, 9 „Adskillige Breve Grevskaberne og Friherreskaberne vedkommende“ og 10 „Rang Breve“. Under 7 „Adels Breve“ er fra 1679 indført Bille, A. M. Iserberg (der vel er et Vaabenbrev, men hvis Modtagerinde 1674 med sin Ægtefælle havde erholdt et vir-

¹⁾ Cancelliet har dog nok Ret for Heubschs Vedkommende, da hans Brev, ret beseet, kun er en dansk Oversættelse af Gruppe H.

²⁾ Danske Cancellie: Adskillige Designationer.

keligt Adelsbrev), Berns, Lossow, Breitenau, Lente og Roulin. Hele Resten af de 1679—84 udfærdigede Vaaben-Expeditioner findes indført under 8 „Vaaben Breve“, og for at Ingen skal tage feil af Vaabenbrevenes Oprindelse og Betydning, indledes denne Afdeling med: 1679 Febr. 11. Kongl. Betjentes Confirmation og Forbedring paa deres Privilegier.

1679 Febr. 18. Kjøbenhavns Professorers Kongelige Betjentes Privilegier.

Ogsaa Ordensprotocollerne vise, at Ihændehaverne af Vaabenbreve ikke regnes for Adel. Skjøndt Kongen 1693, som alt omtalt, havde befalet, at adelige Ordensridderes Hjelme skulde have 5 Traller, maatte dog M. Moth, T. B. Jessen, J. Harboe o. s. v. nøies med den borgerlige Betjent-Hjelm. Ja selv J. Wibe og Brødrene Lente maatte tage til Takke med en saadan, fordi den var afbildet saaledes i deres Legitimations- og Naturalisationspatenter, og det samme gjaldt J. Scholten, der sagtens hverken havde dansk eller fremmed Adels- eller Vaabenbrev at opvise.

I Modstrid hermed staaer det, at samtlige Patenter indførtes imellem hinanden i den Bog, der betegnedes Protocollen over Adelige Patenter, men dette var sikkert kun en Følge af, at man ikke strax var klar over, at ikke Alle fremtidig vilde lade sig afspise med et Vaabenbrev. Man har opfattet det som Kongens Hensigt, at den arvelige Adel ikke mere skulde forøges, derfor indførte man i Adels Protocollen de kongelige Betjentes Privilegier med deres fulde Ordlyd og Hjelmafbildning og derefter Professorernes Privilegier, menende dermed at have sat en tilstrækkelig talende Grændsepæl imellem Arveadelen og Vaaben-

brevene. Sten Billes Legitimationsbrev et Par Maaneder efter viste imidlertid, at Patenter paa Arveadel endnu kunde forekomme, og det er ikke usandsynligt, at man netop paa Grund af, at dette og lignende Breve nu bleve indførte i Protocollen midt imellem Vaabenbrevene, udarbeidede den nys berørte Fortegnelse, hvor alle Contoires kongelige Expeditioner specificeredes hver efter sin Art. Men desværre tabte man snart denne sidste Fortegnelse af Syne, hvorimod man vedblev at indføre Brevene i Flæng i Protocollen over Adelige Patenter. Efter det paafølgende Tronskifte anvendtes atter klare og tydelige Adelsbreve med en udtrykkelig Optagelse i adelig Stand, medens en ny Generation af Embedsmænd hurtig glemte den forskjellige Art af Expeditioner, som de ældre Protocoller rummede. Uden paa disse Protocoller stod jo, at de indeholdt „Adelige Patenter“; fandt man saa det Navn, man søgte, saae det pyntelig malede Vaaben, gav Ingen sig Tid til at læse Patentets Ordlyd igjennem; og selv om man gjorde det, skulde der jo læses en hel Række Patenter, før man kunde ahne Uraad. Udenfor Cancelliet gik Mindet om Vaabenbrevenes Existents om mulig endnu hurtigere tabt. For de første Erhververe og deres Børn var jo Retsvirkningen i Øieblikket ganske den samme som de virkelige Adelsbreves. Gjennem deres Privilegier som Embedsmænd havde de en personlig Adgang til samtlige Adels Forrettigheder og Friheder, ved Vaabenbrevet havde de faaet arvelig Skjold og Hjelm — ganske som Kongen 15. April 1683 i sit Testamente udtaler, at han har be-naadet sine dygtige og tro Mænd med adelige Privilegier og Friheder og med Skjold og Hjelm —; først i den tredie Generation skulde Forskjellen gjøre sig gjældende

igjennem Tabet af de adelige Friheder, hvis de da ikke forinden fornyedes ved Erhvervelse af Embede paany; men da var selv hos de Indviede den hele Forskjel gaaet i Glemmebogen. Hvem havde vel Interesse af at gjøre den gjældende, naar det ikke skete fra oven? Visselig mindst af Alle Vaabenbrevs-Slægterne selv. De trøstede sig med, at deres Breve, deres Navne, deres Vaaben vare lige saa fine at se til som Adelen. Kun et sammenlignende Studium af Brevenes Indhold kunde oplyse om deres forskjellige Art, men dertil var der sjelden eller aldrig Anledning eller Leilighed. Hertil kom, at mange af Slægterne uddøde i 1. eller 2. Generation, altsaa inden Forskjellen kunde vise sig, andre havde gennem Embeder i en af 3 første Rangklasser erhvervet den Arveadel, som Vaabenbrevene ikke havde givet. Christian VI ophævede Rangadelen ved sin Tronbestigelse, ovenikjøbet med tilbagevirkende Kraft, idet han forordnede, at alle i de 3 første Klasser specificerede Personer, som ifølge Rangforordningen vilde passere for nobiles, havde at tage et særskilt Nobilitations Patent efter derom indgiven allerunderdanigst Ansøgning, i modsat Fald skulde der hverken tilstaaes dem eller deres Afkom nogen Adel¹⁾, hvilket gav Anledning til, at en Del høiere Embedsmænd søgte og erholdt Adelsbrev, skjøndt Rangforordningen alt hjemlede dem Adel. Ved denne Leilighed burde ogsaa Vaabenbrevs Slægterne have været reducerede til den Plads, som med Rette tilkom dem;

¹⁾ Jvf. Danm. Adels Aarvog 1888 Fortalen XIII. Den her citerede Cancelliskr. af 8. Marts 1754 har aabenbart ikke været Salomonsen bekjendt, ellers havde han neppe sluttet sin Afhandling med de Ord, at Efterkommerne af de 3 første Klasser i Rangden altid have været henregnede til Adelen.

men det skete ikke, skjøndt deres Adelsskab var ulige slettere funderet end de 3 Rangklassers. At det ikke skete, viser bedst, hvor fuldkommen Erindringen om dem var forsvunden. Selv det forrige Aarhundredes Adels-historikere synes ikke at have kjendt det sande Forhold, men det taler til deres Undskyldning, at de paagjældende Kilder vel dengang vare endnu mere utilgængelige, end de ere i vore Dage. Endnu den Dag i Dag opbevares nemlig i selve Lehnscontoiret hele dette Contoirs Arkiv — paa den enkelte før omtalte Concept-Pakke nær —, og det lige tilbage til Kong Christians V's Tid, utvivlsomt den sidste og eneste Del af denne Konges Regjeringsarkiv, som ikke gennem Afgivelse til Rigsarkivet er bleven lagt til Rette for den historiske Forskning. Selv det Genealogisk-Heraldiske Selskab, som dog lod tage en hel, lang Række Afskrifter af Lehnscontoirets Protocoller, synes ikke at have lagt Mærke til Vaabenbrevene eller deres særegne Indhold; de berøres i alt Fald ikke med et eneste Ord i Fortalen til Selskabets Lexicon over Adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne, og i selve Værket opføres de paagjældende Slægter simpelthen som værende adlede. Formodentlig gik det hint gamle Selskab ligesom Udgiverne af Danmarks Adels Aarbog 100 Aar senere, man begyndte i de nævnte Registranter at gennemlæse de enkelte Patenter fra Ende til anden, men kom snart til det Resultat, at de alle vare skaarne over een Læst, og derefter indskrænkedes den videre Undersøgelse til de specielle Eiendommeligheder: Navnet, Vaabenet og Dokumentets Datum. Det var forklarligt, men ganske vist mindre forsvarligt.

De eneste to Vaabenbreve, som for Adels Aarbogens

Vedkommende bleve Gjenstand for Overveielse, vare: et af 23. April 1777, som blev tildelt Generalmajor Jobst Gerhard von Scholten, hvis Farfader døde 1721 som General og blaa Ridder; det andet af nyere Datum og erhvervet af et Medlem af den borgerlige Slægt Honnens, som i Henhold til Erectionspatentet for Stamhuset Bidstrup havde som Besidder af dette Stamhus Forpligtelsen til at føre den adelige Slægt de Lichtenbergs Navn og Vaaben, hvorfor der meddeltes ham en saadan Bevilling. Særlig om denne sidste Bevillings Betydning søgte Udgiverne dengang Oplysning i Justitsministeriets Lehnscontoir, hvis daværende sagkyndige Chef affærdigede dem med det Svar: Havde det været Mening, at Slægten skulde være adelig, havde Kongen givet den et Adelsbrev, men den fik kun et Vaabenbrev — ergo er den ikke adelig. Slægten Honnens de Lichtenberg har derfor aldrig været optagen i Danmarks Adels Aarvog, saalidt som Slægten Hofman-Bang, der ogsaa er i Besiddelse af en Art Vaabenbrev, dog kun en Cancelliskrivelse.

Men havde Vaabenbrevene ikke Betydning af Adelsbreve fra første Færd, skulde de visselig ikke høines i Tidens Løb, nær knyttede som de vare til Rangadelen. Den arvelige Rangadel blev afskaffet 1730, Børnenes Rang 1808, samtlige til Adel, Titel og Rang knyttede Forrettigheder ved Grundloven 1849. Selv om det i Fortiden havde haft Betydning at være berettiget til Skjold og Hjelm, saa maatte denne Betydning dog fuldstændig være forsvunden 1849, da Adels indbildte Forret til Skjold og Hjelm blev ophævet ligesom alle andre Forrettigheder, og et Adelsskab, der udelukkende

var baseret paa denne Forret, maatte nu i hvert Fald have mistet sit Fodfæste.

Det var en Høiesteretsdom af 1885 og dens nærmeste Forløbere, der atter fremdroge Vaabenbrevene af det Glemselens Slør, som omhyllede dem¹⁾; men uheldigvis kom Betragtningen og Bedømmelsen af dem strax ind i et galt Spor, takket være det Hensyn, som Juristerne mente at skyldte den i Virkeligheden meningsløse D. L. 1—2—11, og det var saa meget desto uheldigere, som Tilbageveien kort efter blev spærret ved en 1888 tilkommen Tilføielse til Fundatsen for det adelige Stift Vallø, hvorom mere nedenfor.

Begrebet «Adel» efter Høiesteretsdommen 1885 og dets Anvendelse i Praxis.

I Aaret 1885 afgjordes for Høiesteret en Sag, der burde have været fulgt med den mest vaagne Opmærksomhed af hele den danske Adel og overhovedet af Enhver, der har Interesse for denne og dens Historie.

En i activ Tjeneste staaende dansk Officer var efter dertil indhentet allerhøieste Tilladelse bleven optagen i Adelsstanden af Fyrsten i en af Tydscklands Smaastater og indgav derefter Ansøgning om Naturalisation som dansk Arveadel. Denne Ansøgning blev imidlertid afvist, og han søgte derefter under Paaberaabelse af D. L. 1—2—11 gjennem Domstolene at fremtvinge en saadan Aerkjendelse.

Ved Overretten tabte han sin Sag, idet denne Ret ikke i det paaraable Lovsted kunde finde Støtte for hans Krav paa dansk Adel. Dels, mente Retten, talte Forholdet i sig selv imod den Antagelse, at dansk Arve-

¹⁾ Jvf. dog Hist. Tidsskr. 5. I. 645.

adel skulde kunne opnaaes alene ved en Akt af en fremmed Souverain, hvilket ogsaa bestyrkedes af samme Lovs 3—2—2 (jvf. S. 325), idet Overretten gik ud fra, at dette sidste Lovsteds Bestemmelser om Bestillinger her i Landet, der hjemlede adelige Friheder, formentlig kun kunde antages at hentyde til den, før Loven udkom, paa dette Omraade gjældende Lovgivning, særlig de kongelige Betjentes Privilegier af 11. Febr. 1679, som ikke forandredes ved Loven. Dels mente Overretten, at en saa gjennemgribende Ændring i gjældende Ret som den, man nu vilde lægge deri, ikke vilde være bleven tilkjendegivet alene ved en Indskudssætning, der tillige efter sit Indhold naturligt maatte forstaaes som refererende til den bestaaende Lovgivning. Retten sluttede altsaa, at Lovens Mening var, at fremmede Adelsmænd uden nærmere Bevisførelse kunde nyde de til deres danske Bestilling knyttede Friheder, men hvis de vilde gjøre Fordring paa dansk Arveadel, maatte de efter Hovedreglens Bydende i 3—2—2 først for Kongen nøiagtig bevise deres udenlandske Adel og søge Naturalisation.

Samme Udfald fik Sagen, dog kun for Sagsøgerens personlige Vedkommende, ved den af Høiesteret under 18. Dec. 1885 afsagte Dom, idet Høiesteret gjorde gjældende, at den paaberaabte Paragraph ikke var anvendelig paa ham, fordi han havde beklædt en Bestilling i Rangen, forinden han erhvervede den fremmede Adel, medens D. L. 1—2—11 kun omhandler Fremmede, der vare af Adel, før de opnaaede Bestilling her i Landet, men iøvrigt bifaldt Høiesteret den af Sagsøgeren fremsatte Fortolkning af samme Lovsted. Høiesteret udtalte nemlig, at D. L. 1—2—11, hvor Lovens

Begreb om Adelen fremsættes, og til hvis Forstaaelse i saa Henseende Bestemmelserne i 3—2—2 slutte sig, maa antages at indeholde den Regel, at udlændiske Adelige opnaa Arveadels Ret ikke blot ved formelig at blive naturaliserede af Kongen, men ogsaa ved at betjene en Bestilling i Rangen, hvilken Regel ikke kan ansees sat ud af Kraft ved, af Intet derom indeholdes i Rangforordningen af 13. Dec. 1730 og de senere Forordninger om Rangen.

Man kan vanskelig holde den Tro ude, at hvis der, blandt de ansete Jurister, som dengang havde Sæde i Høiesteret, havde befundet sig blot en Eneste med særlig Kjendskab til dansk Adelshistorie og Heraldik, saa vilde Høiesteretsdommen have faaet en anden Ordlyd, om end selvfølgelig for Sagsøgerens Vedkommende det samme Resultat. Ham kunde D. L. 1—2—11, dets Brugbarhed forøvrig forudsat, aldrig komme tilgode, thi dette Lovsted taler kun om Indlændiske, der her i Landet ere berettigede til adelig Skjold, og om Udlændiske med fremmed Skjold og Hjelm, der ere naturaliserede eller beklæde en Bestilling i Rangen; hvorimod han var en Indlændisk med fremmed Skjold og Hjelm, et Tilfælde, som Lovstedets Concipist ikke har forudseet. Foruden den af Overretten fremhævede betænkelige Omstændighed, at D. L., om den havde sat sig til Opgave at forklare Betydningen af Ordene „Dansk Adelsmand“, da skulde have fremsat sit Begreb om dansk Arveadel rent leilighedsvis i et Afsnit, der handler om Værnething, men derimod undladt det paa rette Sted, i Capitlet om privilegerede Personer, maatte man sikkert være bleven opmærksom paa: 1) At det oftnævnte Lovsted netop viser, at Loven eller rettere sagt dens Concipist ikke, saa

underligt det end maaske lyder, har havt noget klart Begreb om Betydningen af Ordene „dansk Arveadel“, siden han til Prøvesten for Adelsskabet vil bruge de, som foran paavist, aldeles intetsigende Emblemer: Skjold og Hjelm. 2) At endvidere i god Overensstemmelse hermed det oftnævnte Lovsted ingensinde før i de forløbne 200 Aar i Praxis har været regnet for gjældende Lov; thi fremmede Adelsmænd i Tusindvis have beklædt Bestillinger i Rangen her i Landet, uden at de eller deres Efterkommere derfor have faaet Plads i den danske Adels Rækker, medens ikke en eneste saadan Slægt nogensinde er bleven godkjendt som dansk Adel alene under Paa-beraabelse af D. L. 1—2—11. Derimod have mange saadanne fremmede Adelsmænd eller Efterkommere af dem erholdt Naturalisationspatenter, og det lige fra Christian V's egen Tid og til vore Dage, hvilket noksom viser, at hverken vor nuregjerende Konge eller nogen af hans Forgængere paa Tronen har delt Høiesterets Forstaaelse af D. L. 1—2—11; thi Slægter, der i Forveien ere dansk Adel, kunne fornuftigvis ikke naturaliseres som dansk Adel, saalidt som en dansk Adelsmand kan ophøies i dansk adelig Stand. Men har Høiesterets Fortolkning af D. L. 1—2—11 ikke havt Livskraft i Fortiden, da dansk Arveadel endnu var opnaaelig for Landets egne Børn af uadelig Herkomst, er det dobbelt paafaldende, at der nu skal opstilles en Lovfortolkning, som aabner Udlændinge, ene i Kraft af et Danmarks Konge, Land og Folk ganske uvedkommende, fremmed Adelskab, en forholdsvis let Adgang til den Adelsret, som nu ganske synes spærret for Kongens egne Undersaatter. Endelig maa det til Overflod fremhæves 3), at hverken D. L. 1—2—11 eller 3—2—2 udtrykkelig bruge Ordet „Arveadel“, tværtimod

er der begge Steder kun Tale om enkelte Personer, ikke Slægter, („Adelen, som ere de alene, som for dem, deres ægte Børn etc.“ — „Ingen Fremmede, som sig angive etc.“) og særlig maa dette gjælde om 1—2—11, der omhandler et rent personligt Forhold: den Enkeltes Værnething. Dette specielle Værnething tilkommer ifl. Loven dels Adelen, dels de lige med Adelen Privilegerede. Til Adelen henregnes de Personer, som have Arveret til Skjold og Hjelm, baade Indlændiske og Udlændiske, disse Sidste dog kun, forsaavidt de ere naturaliserede eller beklæde en Bestilling i Rangen. Det skulde imidlertid synes indlysende, at det Adelskab, der skulde kunne udledes heraf, nødvendigvis maatte blive et dobbelt, nemlig en Arveadel, bestaaende af indenlandsk Adel og af naturaliseret fremmed Adel, og en personlig Adel, bestaaende af fremmede Adelsmænd, der beklæde en Bestilling i Rangen, thi dette sidste er jo ingen arvelig Egenskab. I alt Fald skulde det ikke synes, at Sønnen af en af disse sidste fremmede Adelsmænd kunde ved at skyde sig ind under D. L. 1—2—11 opnaa dansk Adel, med mindre han selv beklædte en Bestilling i Rangen. Alene den Omstændighed, at en fremmed Adelsmand, der fradømtes sin Bestilling i Rangen, utvivlsomt samtidig maatte gaa glip af den af denne Bestilling betingede danske Adel, viser noksom, at Adelsretten for hans Vedkommende maa have været af en anden Natur end den Adel, der erhvervedes ved et Adels- eller Naturalisationsbrev. I denne Mulighed, at Loven kun for de fremmede Adelsmænd i Rangen havde forudsat en personlig Adel — en virkelig Adel, ikke som for de kongelige Betjentes Vedkommende blot en Ligestilling med Adelen —, kunde man endog finde en høist fornøden

Forklaring af, at Loven for deres Vedkommende ikke kræver den Ahneprøve eller nøiagtige Redegjørelse for det fremmede Adelsskab, som den, der i 3—2—2 fordres af dem, der ville søge Naturalisation som dansk Arveadel.

Jeg skal dog vel vogte mig for for Alvor at ville udlede Tilværelsen af en dansk, virkelig Adel, knyttet til Personen, men ikke til Slægten, eller overhovedet noget-somhelst Andet af den ulyksalige Indskudssætning i D. L. 1—2—11, som Høiesteret har tillagt en saa fremragende Betydning, og det saa meget mindre, som der siden den Tid paa allerhøieste Sted er taget grundig Afstand fra Danske Lovs og Høiesterets Forklaring af Begrebet Dansk Adel.

VII. Den 1888 for Indskrivning i de adelige Klostre allerhøist fastslaaede Betydning af Begrebet Dansk Adel.

Man skulde have ventet, at der, efter at vor høieste Domstol havde fastslaaet, at dansk Arveadel tilkom enhver fremmed Adelsmand, der beklædte eller havde beklædt en Bestilling i Rangen, og alle hans Efterkommere paa Mandslinien, vilde have fundet Sted et overvældende Rykind i den danske Adel, allerførst af de ikke faa her i Landet bosatte Efterkommere af Fortidens utallige Embedsmænd af fremmed Adel, og det til Spot og Spe for Landets egne ikke adelige Børn, som høist gjennem Opnaelsen af en Bestilling i Rangen kunde vinde den tvivlsomme Glæde at erhverve den i Betjentenes Privilegier af 1679 lovede lige Adgang med Adelen til Officia og Honores. Imidlertid meldte der sig ikke til Redactionen af Danmarks Adels Aarbog en eneste Slægt af

fremmed Herkomst, med Høiesteretsdommen af 1885 og D. L. 1—2—11 i Haanden begjærende Optagelse i Aarbogens Fortegnelse over nulevende danske Adelslægter. Muligvis kom dette blot af, at Redactionen ved første Leilighed gav tilkjende, at saadanne Anmodninger vilde blive besvarede med en Henviisning til først af Kongen, „eller hvem han dertil forordner“, at erholde en Godkjendelse af det fremmede Adelskab, eftersom Udgiverne af Aarbogen savnede ethvert Mandat i saa Henseende¹⁾. Til Vallø Stift, hvis daværende Curator ikke synes at have næret lignende Skrupler, skjøndt det her dreiede sig om mere reelle Fordele og et delvist Indgreb i Andres Ret, henvendte sig i alt Fald forskellige Slægter, der angave sig at være af fremmed Adel, og de erholdt strax Indskrivning i Vallø, skjøndt deres Navne (von Rosen, Ripperda, Schlegel og Drechsel) hidtil vare den danske Adel fremmede. Curatoren har sagtens ment at burde fuldt ud bøie sig for Høiesteretsdommen, der end ikke gjorde det attraaede danske Adelskab afhængig af en forudgaaende allerhøieste Godkjendelse af den paastaaede fremmede Adel. Og dog havde der været særlig Anledning til her at tage sit Forbehold; thi ganske vist findes alle de ovennævnte fire Slægter optagne i tyske Adelslexica, men den ene af dem faaer her Vedtegningen: „führten das adelige Prädicat, doch ist der Redaction nicht bekannt ob in Folge persönlichen Adels oder eines Adelsdiploms“²⁾, saa denne Optagelse beviser i Grunden snarest det Modsatte af, hvad den skulde.

¹⁾ Jvf. Danm. Adels Aarb. 1887 Fortalen XVIII—XIX.

²⁾ Kneschkes Adelslexikon VIII 192, jvf. Geneal.-biogr. Archiv 257, 291,

Antagelig har vedkommende Familie dog havt bedre Bevisligheder at forelægge Curator for Vallø, end dem, der i sin Tid var den tyske Redaction bekjendt; men betænkeligt maatte det dog være, at en Embedsmand, der ikke turde forudsættes at sidde inde med de fornødne særlige Kundskaber om dansk og fremmed Adel, paa egen Haand paa en Maade uddelte dansk Arveadel, og hans Forhold i saa Henseende saavel som i Virkeligheden ogsaa selve Høiesteretsdommen af 18. Dec. 1885 blev da ogsaa snart efter underkjendt derved, at Hans Majestæt Kongen under 17. Okt. 1888 paa Justitsministeriets allerunderdanigste Forestilling gav Fundatsen for Vallø Stift følgende Tilføielse:

„Ved dansk Adel forståes alene saadanne Personer, hvis Egenskab af adelig beroer paa, at de enten henhøre til de gamle danske Adelsslægter, eller at de eller nogen af deres agnatiske Ascendenter af den danske Konge enten ere adlede eller af Allerhøistsamme have modtaget et Adels-Naturalisations- eller Anerkjendelsespatent eller ere forundte et Vaabendiplom eller Vaabenbrev“.

Det er neppe Tvivl underkastet, at Hensigten med denne Tilføielse var at krydse Høiesteretsdommen og afværge dens Virkninger, og at dette er lykkedes saa fuldkomment, som skeet er, kaster et høist mærkeligt Lys over Nutidens Opfattelse af dansk Adel. Naar til denne ikke er knyttet Indskrivningsret i Vallø, skjætter ikke en eneste Adelsmand af fremmed Oprindelse om den Ære at henhøre til den danske Adel, og den, som det maa antages, af Høiesteretsdommen sammenholdt med den

nye Vallø Fundats nyindførte Deling af den danske Adel i en højere Klasse, der er i Besiddelse af Indskrivningsret til Vallø, og en lavere, der mangler dette sidste, høit skattede Privilegium, er foreløbig ikke ført ud i Livet.

Men Fundatsen gaaer et Skridt videre end blot at spærre Adgangen til Vallø for fremmede, ikke naturaliserede Adelsslægter, idet den i sin Slutning kjender enhver Slægt berettiget til dansk Adel, som af danske Konger blot har erholdt Brev paa at føre et Vaaben; der betinges end ikke, som i D. L. 1—2—11, at dette Vaaben skal være et adeligt Vaaben.

For anden Gång tillægges der saaledes Brugen af Vaaben — Skjold og Hjelm — en fremragende selvstændig Betydning, der er ganske i Modstrid med disse Emblemers tidligere Anvendelse og Mangel paa Betydning. Man maa forundret spørge, hvad der vel kan have foranlediget Curatoren for Vallø Stift eller Justitsministeriet til at fremdrage og overhugge det hidtil lidet paaagtede og derfor kun mangelfuldt belyste Spørgsmaal om Vaabenbrevens Betydning. Tilsyneladende var der saa meget mindre Anledning dertil nu, eftersom Tallet af nulevende, hidtil til Adelen henregnede Vaabenbrevs-Slægter er svundet ind til 3, hvilke Slægter man let om fornødent kunde have hjulpet paa lignende Maade, som i de samme Dage blev anvendt overfor et større Antal andre Slægter, der gik og gjaldt for dansk Adel uden anden Adkomst end de forlængst skrinlagte Rangforordningsbestemmelser, nemlig ved at tildele dem virkelige Adelsbreve. Det vilde have betydelig Interesse at lære at kjende de historiske og juridiske Betragtninger, der have ført til den nu foreliggende allerhøieste Af-

gjørelse¹⁾); men Justitsministeriets Arkiv er en lukket Bog, og det lader sig derfor end ikke oplyse, om Bestemmelsen om Vaabenbrevene er indkommen ved Initiativ fra Curators Side og saa maaske er passeret forholdsvis upaaagtet igjennem Ministeriet, eller om det er Ministeriet selv, der har indsat den som et selvstændigt Resultat af dets i Anledning af Curatorens Indstilling foretagne Undersøgelser, hvad der ganske sikkert vilde have givet den en særlig Vægt.

Saalænge Fundatstilføielsen kun var en Rettesnor udelukkende for Vallø Stift, kunde dens Regler endda betragtes som den øvrige Almenhed mindst lige saa uvedkommende, som i sin Tid Kong Christian V's for Ordensvæsenet givne Bestemmelser om Hjelmenes Tralletal var for det gamle Lehnscontoir, men denne Betragtning lader sig heller ikke ret vel opretholde, efterat Ministeriet paa given Foranledning, og efterat Spørgsmaalet om Vaabenbrevenes Betydning var belyst pro et contra, i den allernyeste Tid har tilskrevet Bestyrelsen for et af de andre adelige Jomfruklostre, at den for Valløs Vedkommende under 17. Okt. 1888 udfærdigede allerhøieste Resolution angaaende Forstaaelsen af Begrebet „Dansk Adel“, hvorefter dansk Adel lige saa vel er hjemlet ved et af Kongen tildelt Vaabenbrev som ved et Adels-, Adels-Naturalisations eller Anerkjendelses Patent, ogsaa maa være Rettesnor for Indskrivning i andre adelige Klostre.

¹⁾ De maa i alt Fald have afveget ret betydeligt fra det ovenberorte, tidligere i Justitsministeriet fremsatte Raisonnement: Havde det været Kongens Mening at optage de Folk i Adelsstanden, havde han nok givet dem, som Andre, virkelige Adelsbreve.

I Medfør heraf er altsaa det Thomas Baltazar von Jessen 1681 givne Patent for Fremtiden at regne for et Adelsbrev, skjøndt det efter sin Ordlyd udtrykkelig til evig Tid sætter ham og hans Slægt lig med Embedsmænd af den borgerlige Stand, ja selv et Patent som f. Ex. Commerceraad Peder Pedersen Lerckes er at regne for et Adelsbrev, skjøndt det intetsomhelst yder ham, som han ikke i Forveien var i Besiddelse af, men tvertimod, ret beseet, begrænder den Ret til at føre Skjold og Hjelm af en hvilken som helst Form, som Skik og Brug hjemlede hans Efterkommere, til kun at maatte føre Hjelmen af den for Betjentene af den borgerlige Stand foreskrevne Skikkelse. Endog Efterkommerne af Jes Thomsen i Kollund, om hvem 400 Aars Historie vidner, at de uagtet deres Skjold og Hjelm kun vare og bleve Bønder, saalænge de hørte under den danske Krone, skulle nu fremtidig regnes for dansk Adel, nu da Slægten er tydsk og Danmark i Grunden ganske uvedkommende! Alle de paa-gjældende Breve indeholde ikke et Ord om en saa fremragende Naadesbevisning som arvelig Optagelse i adelig Stand, og dog skulle de herefter være rene, skære Adelsbreve, blot fordi de hjemle Brugen af et Vaaben. I Sandhed, Skjold og Hjelm have faaet en Betydning i vore Dages Danmark, større end nogensinde tilforn og sikkert større end noget andet Sted i den civiliserede Verden!

VIII. Resultater.

Der foreligger altsaa fra den nyeste Tid to forskjellige Fortolkninger af Begrebet „Dansk Adel“, givende følgende lidet lystelige Resultater. Medens i mer end en

Menneskealder ikke en eneste Undersaat er befunden fortjent, dygtig eller anseet nok til at blive udmærket ved en Optagelse i den danske Adelsstand, — at et Par Damer ere blevne adlede og en Del fremmede Slægter naturaliserede eller enkelte Slægter have erholdt Anerkjendelse af et tvivlsomt Adelskab er en Sag for sig og har lidet eller intet med Fortjeneste og Udmærkelse at skaffe, — saa har Regjeringen derimod opdaget, at den forlængst afdøde Kong Christian V ikke tilstrækkelig har paaskjønnet sine udmærkede Embedsmænds nidkjære Tjeneste ved at tildele dem Vaabenbreve, og derfor ere ca. 60 Stykker af dem i deres Grav med samtlige deres paa tre eneste Undtagelser nær ogsaa forlængst hensovede Slægter nu i det Herrens Aar 1888 blevne ophøiede i den danske Arveadel — og samtidig har Høiesteret anseet sig forpligtet til at forøge den danske Adel med saa til Pas et Par Tusinde Slægter (Tallet er neppe for stort, alene Aar 1750 tjente ca. 400 Officerer af fremmed Adel i den danske Hær), hvis Efterkommere sagtens nu findes spredte over den hele Verden eller i alt Fald over hele Tydskland uden ringeste Ahnelse om den store Ære (og ringe Fordel), som saa uventet er bleven dem og deres salig Forfædre til Del.

Ja, saa forunderlige Resultater kan der komme ud af, at Spørgsmaal, der fuldt saa vel have en historisk som en juridisk Side, udelukkende afgjøres fra et juridisk Synspunkt.

Adels-Breve

fra ældre Tid end Lehnscointoires Protocoller.

I. Udstedte af Kong Erik af Pommern.

- 1398 Svend Diekn. [Adels-Lex. Fortalen XVI.]
 Ved 1418 Svenning og Mikkel Andersen. [Jvf. Dueholms Dipl. 32.] — Jvf. nedenfor, 5. Juni 1454.
 1426 Poul Jensen. [Ældste Archivreg. I. 218.]
 1427 Peder Jensen. [Skifte efter Hr. Peder Oxe S. 201, Rigsark.]
 Før 1430 Esge og Christen Jensen. [Jvf. Mag. til den danske Adels Hist. 244.]
 Ved 1430 Mts. 27 Hinrik Jude. [Langebeks Dipl.]
 1433 Mts. 8 Poul Mattissen. [D. Mag. 1. II. 35, Original i Rigsark.]
 — Aug. 11 Niels Nielsen Harbo. [D. Mag. 1. I. 99, Original i Rigsark.]

II. Udstedte af Kong Christoffer af Bayern.

- Ved 1440 Peder Nielsen (Ulfeld). (Klev. Nobilitationsbreve.)
 1440 Aug. 8 Knud Nielsen (Harbou). [Mag. til den danske Adels Hist. 244.]
 — Aug. 16 Hans Mule. [Hofmans Fund. I. 261, Original i Rigsark.]
 1445 Sept. 20 Oluf Nielsen Stiernfeld. [Mag. til den danske Adels Hist. 245.]

III. Udstedte af Kong Christiern I.

- 1450 Mai 20 Jens Jensen Fredberg. [Mag. til den danske Adels Hist. 245.]
 — Nov. 29 Torve Arvesen. [Reg. over alle Lande 1480—1545 S. 157.]
 1452 Febr. 27 Jens Poulsen. [Dueholms Dipl. 71.]
 — Mts. 29 Anders Sønniksen (von Andersen)¹⁾. [Klev. Nobilitationsbreve.]

¹⁾ Havde 9. Okt. 1450 af Hertug Adolf faaet Frihedsbrev paa sit Gods. [Klev. Nobilitationsbreve.]

- 1453 Juni 15 Staffen Nielsen. [Original i Nationalmu-
seet.]
- 1454 Juni 5 Svenning og Mikkel Andersen (Stadfæstelse
af 1418). [Dueholms Dipl. 71.]
- 1455 April 13 Jens Barfod. [Danske Saml. 1. I. 119.]
— Juli 5 Niels Knudsen (Udsøn). [Klev. Nobilitations-
breve.]
- 1456 Jan. 29 Hans Tidikesen. [Geneal. Herald. Sml. in
4° Nr. 46.]
- 1457 Mai 16 Bjørn Tollesen. [Forordn. til Isländ I. 38 f.]
— Jvf. 15. Jan. 1620.
- 1459 Jan. 22 Peder Jensen. [Klev. Nobilitationsbreve.]
— Juni 3 Torbern Jepsen. [Original i Rigsark.]
- 1461 Lorens og Jonge Leve¹⁾. [Schlesw.-Holst.-Lauenb.
Urk. IV. 556.]
— Nov. 8 Peder Knudsen af Stubbum²⁾. [Original i
Statsark. i Slesvig.]
- 1462 Mai 31 Hans Knudsen. [Schlesw.-Holst.-Lauenb. Urk.
IV. 556.]
— Mai 31 Staffen Harrensen. [Smst. 557.]
- 1463 Aug. 17 Christian de Ghera. [W. Christensen:
Unionskongerne og Hansestæderne S. 448, jvf. S. 267.]
- 1476 Mts. 17 Mester Gert Schaer. [Schlesw.-Holst.-Lauenb.
Urk. IV. 557.]
— April 21 Hans Stavenvoet. [Smst. IV. 558.]
— Mai 17 Jacob Wylandt. [Smst.]
— Juni 23 Peder Hansen. [Mag. til den danske Adels
Hist. 4, Original i Rigsark.]
- 1479 Nov. 6 Volqvard Tetensone. [Schlesw.-Holst.-
Lauenb. Urk. IV. 558.]
- 1480 April 9 Broder Frodesen. [Voss' Excerpter A CXXI
a 7.] — Jvf. 29. April 1547 (S. 391), 14. Mts. 1566.

¹⁾ Jonge Leve havde 30. April 1436 af Hertug Adolf faaet Fri-
hedsbrev paa sit Gods. [Schlesw.-Holst.-Lauenb. Urk. IV. 357.]

²⁾ Peder og Niels Knudsen af Stubbum havde 16. Okt. 1417
af Kong Erik af Pommern faaet Frihed paa deres Gods [„Ha-
derslebische Freigüter“ i Rigsark.].

1480 Dec. 19 Jep Nielsen i Norge. [En 1556 udstedt Vidisse i Rigsark.]

IV. Udstødte af Kong Hans.

1484 Febr. 20 Christen Fredberg. [Hist. Geneal. Ark. in 4° 16.]

1486 Nov. 22 Laurids Hansen Fos. [Klev. Nobilitationsbreve.]

1487 Sept. 4 Jens Brun. [Mag. til den danske Adels Hist. 6, Original i Rigsark.]

1488 Aug. 7 Eggert Eggertsen (Norbagge). [Reg. over alle Lande 1480—1545 S. 160.] — Jvf. 9. April 1551.

1488 Jan. 3 Jes Thomsen af Kollund. [N. Falk: Staatsbürgerliches Mag. VII. 487.]

1492 Juni 3 Poul Børialsen. [Sml. til jydsk Hist. og Top. II. 397.]

1493 Mai 20 Peder Bonde. [Reg. over alle Lande 1480—1545 S. 158.]

1497 Juni 15 Niels Madsen. [D. Mag. 1. III. 161, Originalen tilhørte 1747 Biskob Hersleb.]

1503 Mai 18 Erik Hansen (Bernhoft). [Sml. til det norske Folks Sprog og Hist. I. 405.]

— Juni 14 Niels Tormodsen (Skak). [Original i Rigsark.]

1505 Juni 24 Henrik Nielsen (Due). [Hist. Geneal. Sml. in 4° Nr. 16.] — Jvf. 30. Dec. 1641, 26. Mai 1646 og 18. Juli 1657.

-- Juli 20 Niels Svendsen (Tordenstjerne). [Klev. Nobilitationsbreve.]

— Juli 31 Mogens Jensen (Rosenvinge). [Reg. over alle Lande 1480—1545 S. 155, Originalen blev af Klevenfeldt skjænket til Oberstlieutenant Rosenvinge.]

— Jvf. 2. Aug. 1630, 18. Juli 1646 og 2. Aug. 1646.

1510 Laurids Frost. [Huitf. 1077.]

1511 Sept. 8 Peder Christensen. [Reg. over alle Lande 1480—1545 S. 159.]

V. Udstedte af Kong Christiern II.

- 1506 Nov. 30 Anders Svendsen (Dahlepil). [Pers. Tidsskr. 1. III. 392.] — Jvf. 14. Sept. 1524.
 1520 Juli 2 Niels Torkildsen (Rosenstjerne). [Klev. Nobilitationsbreve, „ex copia dni. Petri Terpager senioris Ripe“.]
 1532 Juni 18 Wilhelm Henricus, Skultus i Enckhuysen. [Gammel Afskrift i Rigsark.]

VI. Udstedte af Kong Frederik I.

- 1524 Jens Hvas. [F. Hvass: Sml. af Medd. om Personer og Fam. af Navnet Hvas V. 1.]
 — Sept. 14 Stadfæstelse paa 30. Nov. 1506. [Pers. Tidsskr. 1. III. 392.]
 1526 Aug. 15 Jørgen Kock. [Reg. over alle Lande III. 386 a.]
 1527 April 13 Poppe Boginck. [Original i Rigsark.]
 — Aug. 22 Jørgen Pedersen (Staur). [Norske Rigsreg. I. 12.]
 1529 Aug. 11 Laurids Iversen (Serlin). [Fred. I. Reg. 229.]
 1535 Niels Kuntze (adlet af Rigmarsken). [Huitf. 1442.]

VII. Udstedte af Kong Christian III.

- 1536 Okt. 10 Laurids Nielsen (Rosengiedde). [Original i det svenske Rigsarkiv.]
 1546 Okt. 4 Arild Griis (Stadfæstelse af et ældre). [Danske Kanc. Reg. 306.]
 1549 Juli 2 Niels Lystrup. [Norske Rigsreg. I. 115.]
 1550 Juni 19 Oluf Kalips. [Smst. I. 123.]
 1551 April 9 Eggert Hansen (Stadfæstelse paa 7. Aug. 1488). [Smst. I. 130.]
 1554 Febr. 9 Anders Barby (Naturalisation). [Kanc. Brevb. 1551—55 292 f., Vidisse i Rigsark.]

VIII. Udstedte af Kong Frederik II.

- 1560 Juli 8 Pros Lauridsen (Hørby). [Norske Rigsreg. I. 296, Original i Rigsark.]

- 1566 Mts. 14 Berndt Frodesens Børn (Stadfæstelse, jvf. 9. April 1480 og 29. Apr. 1547). [Voss' Excerpter A LXXVII 15.]
- 1569 April 29 Erasmus Glad. [Kanc. Brevb. 1566—70 453.]
- 1571 Mai 31 Mikkel Gønge. [Smst. 1571—75 36, Original i Rigsark.]
- 1572 Juni 17 Christen Nielsen Lange. [Smst. 144.]
- 1575 Juli 6 Christoffer Pax von Festenberg. [Sjæll. Reg. XI. Fol. 160.]
- 1580 Mai 1 Christian Maccabæus (Naturalisation). [Ad. Lex., jvf. Materialet hertil i Rigsark.]
— Aug. 11 Erik Munk. [Sjæll. Reg. XII Fol. 116.]
- 1582 Juni 21 Peder Bagge. [Norske Rigsreg. II. 477.]
- 1584 Jan. 8 Henrik Rammel (Naturalisation). [Skaanske Reg. I. Fol. 434.]

IX. Udstedte af Kong Christian IV.

- 1596 Sept. 18 Hans Offesens Døttre (Anerkjendelse). [Norske Rigsreg. III. 437.]
- 1616 April 24 Christen Eriksen. [Sjæll. Reg. XVI. Fol. 179.]
- 1620 Jan. 15 Bjørn Tollesen (Stadfæstelse paa 16. Mai 1457). [Forordn. til Island II. 314 f.]
- 1622 Aug. 1 Torbern Torbernsen (Skaktavl). [Stadfæstelse). [Norske Rigsreg. V. 259.] Jvf. 25. Juni 1632.
- 1624 Aug. 3 Holger Frederiksen (Rosenkrantz) (Legitimation). [Sjæll. Reg. XVII. Fol. 503.]
- 1630 Aug. 2 Morten Mortensen (Rosenvinge) (Stadfæstelse). [Smst. XVIII. Fol. 502.] — Jvf. 31. Juli 1505, 18. Juli 1646, 2. Aug. 1646.
- 1632 Juni 25 Torbern Torbernsen (Skaktavl) (Stadfæstelse). [Norske Rigsreg. VI. 397.] Jvf. 1. Aug. 1622.
- 1634 Mts. 20 Hans Casper von Reibnitz (Naturalisation). [Jydske Reg. IX. Fol. 32.]
— Aug. 7 Peder Wibe (ligeledes). [Sjæll. Reg. XIX. Fol. 255, Geneal.-biogr. Archiv 79.]

- 1634 Sept. 9 Hans Wolf Unger (ligeledes). [Jydske Reg. IX. Fol. 82.]
- 1635 April 26 Roland Crappe. [Sjæll. Reg. XIX. Fol. 313.]
- 1636 Nov. 12 Carl Cracou (Naturalisation). [Smst. 460.]
- 1637 Mai 22 Wolf Hieronymus von Kratsch (Naturalisation). Skaanske Reg. V. Fol. 209.]
- 1638 Mai 4 Patrick Dumbar (ligeledes). [Smst. 232.]
- 1641 Dec. 30 Caspar Due. [Fyenske Reg. IV. Fol. 271.]
— Jvf. 24. Juni 1505, 26. Mai 1646 og 18. Juli 1657.
- 1642 April 26 Frederik Buchwaldt (Naturalisation). [Sjæll. Reg. XXI. Fol. 169.]
— April 27 Jørgen Schult (ligeledes). [Smst. 125.]
— Mai 29 Achim von Breda (ligeledes). [Smst. 153.]
- 1643 Febr. 8 Arendt von der Kuhla (ligeledes). [Smst. 216.]
— Sept. 17 Peter Marselius. [Smst. 264.]
— Oct. 23 Martinus Tancke. [Vidisse i Rigsark., Originalen paa Falkenhagen i Pommern.]
- 1646 Mai 26 Iver Due (Stadfæstelse). [Sjæll. Reg. XXI. Fol. 500.] — Jvf. 24. Juni 1505, 30. Dec. 1641 og 18. Juli 1657.
— Juli 18 Frederik og Alexander Willumsen (Rosenvinge) (Stadfæstelse). [Smst. 531—32.] — Jvf. 31. Juli 1505, 2. Aug. 1630, 2. Aug. 1646.
— Aug. 2 Henrik Willumsen (Rosenvinge). [Smst. 533.] — Jvf. 31. Juli 1505, 2. Aug. 1630, 18. Juli 1646.
— Dec. 1 Henrik Linderot. [Smst. 562.]
- 1647 Mai 16 Didrik Blome (Naturalisation). [Smst. 666.]

X. Udstedte af Kong Frederik III.

- 1648 Aug. 23 Laurids Galtung (Stadfæstelse). [Sjæll. Reg. XXII. Fol. 45.] — Jvf. 8. Juli 1650.
- 1649 Febr. 7 Adam Henrik Pentz (Naturalisation). [Smst. 129.]

- 1649 Juni 13 Johan Christoph von Korbitz (ligeledes).
[Smst. 202.]
— Juni 13 Gabriel Reinsberg (ligeledes). [Smst.
201.]
— Juni 13 Jørgen Walter (ligeledes). [Smst. 306.]
- 1650 Juli 8 Johan Galtung (Stadfæstelse). [Smst. 420.]
Jvf. 23. Aug. 1648.
— Aug. 7 Christoph Philip Kurtzer von Reichels-
dorf (Naturalisation). [Smst. 459.]
- 1651 Juni 23 Johan Fircks (ligeledes). [Norske Rigsreg.
X. 228.]
— Dec. 18 Hugo Lützwow (ligeledes). [Smst. XXIII. Fol.
174.]
- 1652 April 13 Philip Joachim von Barstorff (ligeledes).
[Smst. 230.]
— April 14 Johan Frederik von Marschalek (lige-
ledes). [Smst. 231.]
- 1655 Juni 22 Hans Dipholt von Dehn Rothfelser
(ligeledes). [Smst. 616.]
— Aug. 21 Ulrik Frederik Gøldenløwe. [Smst.
650.]
— Oct. 18 Jørgen Reichwein. [Norske Rigsreg. XI.
403.]
- 1656 Jan. 3 Jokum Frederik Pentz (Naturalisation).
[Sjæll. Reg. XXIII. Fol. 726.]
— April 14 Christoffer Frederik Gersdorff (lige-
ledes). [Smst. 230.]
— Dec. 26 Levin von Bülow (ligeledes). [Smst. 884.]
- 1657 Juli 18 Jakob Due (Stadfæstelse). [Smst. XXIV. Fol.
73.] — Jvf. 24. Juni 1505, 30. Dec. 1641 og 26.
Mai 1646.
- 1658 Jan. 6 Hans Schack (Naturalisation). [Smst. 139.]
- 1659 Mts. 28 Peter Charisius. [Smst. 348.]
— Oct. 29 Frederik Ahlefeldt (Naturalisation). [Smst.
489.]
- 1660 Juni 25 Cornelius Lerche. [Smst. 582.]
— Aug. 1 Niels Gøntelberg (Fornylse). [Smst. 622.]

- 1662 i Sept. Erik Johan Lübbes von Ekerick. [Patenten 1662 Fol. 357.]
- 1664 Jan. 24 Henrik Rüse. [Sjæll. Reg. XXV. Fol. 476.]
— Aug. 12 Christoffer Gabel. [A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeldt I. 151.]
- 1665 Dec. 4 Andreas Liliencron. [Sjæll. Reg. XXVI. Fol. 120.]
- 1666 Febr. 7 Cort Adeler. [Smst. 125.]
— Mts. 17 Martin Jørgen de Roklunge (Naturalisation). [Norske Reg. XI. Fol. 596.]
- 1668 Dec. 7 Joachim Schack (ligeledes). [Sjæll. Reg. XXVII. Fol. 304.]
- 1669 Aug. 22 Hans Løwenhielm. [Smst. 506.]
— Sept. 4 Poul Klingenberg. [Tydske Cancellies Concepter.]

XI. Udstedte af Kong Christian V.

- 1670 April 24 Frederik Arenstorff (Naturalisation). [Sjæll. Reg. XXVIII. Fol. 40.]
— April 26 Hans Frederik Levetzau (ligeledes). [Smst. 40.]
- 1671 Febr. 13 Bendix von Hatten (ligeledes). [Smst. 407.]
— Juni 7 Vitus Bering (i Virkeligheden først udstedt 2. Oct. 1690). [Hist. Tidsskr. 5. I. 79, jvf. Pers. Tidsskr. 3. I. 147 ff.]
— Juli 27 Jacob le Maire. [Sjæll. Reg. XXVIII. Fol. 493.]

XII. Udstedt af Rigsraadet alene.

- 1547 Dec. 13 Hans Barnekow (Naturalisation). [Original i Rigsarkivet.]

XIII. Udstedte af Ærkebisper i Lund.

- 1412 April 26 Peder Bosen (Brev paa samme Frihed som andre Frimænd paa Bornholm, uden Skjold og Hjelm). [D. Selsk. Membr.]

- 1468 Juni 24 Peder Bagge, stadfæstet 22. Juni 1480 af den følgende Ærkebisp. [Klev. Docum. Bagge, Orig. tilhørte da Hr. Bohn paa Bornholm.]
 1514 Juni 14 Jens Kofod. [Thurah: Bornholm 44, jvf. Geneal. Herald. Sml. in 4° Nr. 46 og Hist. Tidsskr. 5. IV. 699.]

XIV. Udstedte af sønderjydske Hertuger.

- 1504 April 3 Wunke Knudsen. [Voss' Excerpter A CXX a 1.]
 1516 Oct. 21 Hans Vothe. [Klev. Nobilitationsbreve.]
 1547 April 29 Berndt og Andreas Frodesen (Stadfæstelse) [Voss' Excerpter A CXXI a 8] — Jvf. ovenfor 9. April 1480 og 14. Mts. 1566.

Efterskrift.

Foruden det S. 360 f. omtalte Udkast til et virkeligt Adelsbrev for Overrentemester Peter Brandt er der endnu fundet et andet, hidtil ganske ukjendt, med dette omtrent enslydende Udkast til lignende Patenter for Thomas Baltazar von Jessen og hans Svigerfader Conrad Bierman von Ehrenschild. Ogsaa om dette sidste Udkast gjælder det, at ligesaa lidt som tilsvarende originale kongl. Expeditioner kjendes, ligesaa lidt ere saadanne indførte i de paagjældende Registraturer. Eiheller har dette eller det Brandt'ske Udkast gamle Cancellipaategninger, saaledes som alle andre Concepter til Adels- og Vaabenbreve fra hin Tid (jvf. S. 364). Der er altsaa ogsaa for dette andet Udkasts Vedkommende al god Grund til at betvivle, at virkelige Patenter ere blevne udstedte i Overensstemmelse med det, om end en af Indvendingerne mod det første her falder bort, idet det andet Udkast er fuldt dateret (30. Mai 1693, altsaa 3 Aar senere end det Brandt'ske). Derhos findes i Udkastets Slutning en nytilkommen Passus, hvorved det den paalydende Person tidligere forundte Vaabens dels stadfæstes, dels forbedres og forøges med et lille firkantet

Skjold, hvori en Guld-Krone i himmelblaat Felt, og virkelig haves der Signetaftryk for Jessens Vedkommende (men rigtig nok ikke for Ehrenschields), der vise, at han i sit Vaaben har tilføjet et lille Hjerteskjold med en Krone. Men er dette nu skeet ifølge et 1693 erhvervet Patent eller har Udkastet til Patentet kun faaet den paa dette Skjold lydende Passus, fordi Jessen alt forinden paa egen Haand havde „forbedret“ sit Vaaben med en saadan Krone?

Saalænge disse mærkelige Udkasts Tilblivelseshistorie ikke kjendes, maa jeg holde for, at de kun vise, at saavel Jessen og Ehrenschild som Brandt meget vel vidste, at de dem tildelte Vaabenbreve ikke hjemlede dem Adelskab. (De omtalte Udkast ligge nu i Pakken Concepter til Chr. Vs Adelspatenter).
